

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Guðný Jónasdóttir

Det islandske falkevåben – baggrund og historie..... 57

Magnus Bäckmark

Tre små sköldar 72

Erling Svane

Glemt kongevåben i Helsingør 84

Heraldica varia 88

Heraldisk litteratur siden sidst..... 103

Dette hæfte er udgivet med støtte fra Alfred Goods Fond, Nordisk Kulturfond, Carlsen-Langes Legatstiftelse og Frederik og Emma Kraghs Mindefond.

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i et eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugen.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 1/2 linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). Egentlige artikler skal være forsynet med et kort resumé på engelsk, tysk eller fransk.

Noterne markeres med et svævende tal (uden parentes) i brød- eller billedtekst, noterne skrives for sig og nummereres fortløbende. Titlen på de bøger og tidsskrifter, der henvises til, kursiveres eller understreges, og både forfatter, titel og udgivelsessted og -år medtages.

Billeder. Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på resumeets sprog.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrektoren foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvingende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatterens navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Artikler modtages helst på diskette sammen med en papirudskrift af manuskriptet. Disketten bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. Teksten skrives uden brug af orddelinger, notefunktion og tabulator ved linjeskift, og der må ikke forekomme en blank linje mellem hvert nyt afsnit. Noterne følger samlet sidst efter teksten. Diskette leveres som WP 5.1, ASCII-format eller MacWrite.

Det islandske falkevåpen – bakgrunn og historie

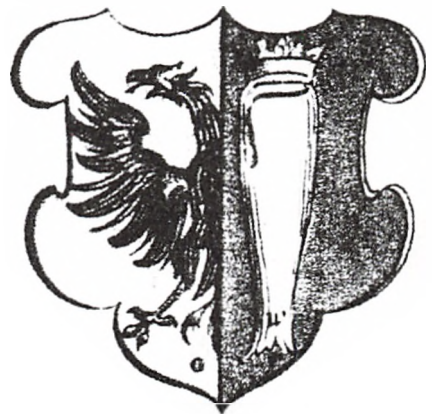
Av Guðný Jónasdóttir

De islandske våpeners historie er ikke så fargerik som de andre europeiske våpener, hvor ridderkulturen blomstret. Historien er ikke grundig nok utforsket, og utformingen av de islandske våpnene bærer tildels preg av mangel på kunnskaper om heraldikk, men også av sentimentalitet. Dette gjelder spesielt i det tyvende århundre, men da benyttet Island fire lands-/riksvåpen: *torskevåpenet*, *falkevåpenet*, *det eldre landvettervåpen* og *det yngre landvettervåpen*. Det sistnevnte er det nåværende islandske riksvåpenskjoldet fra 1944, da islendingene grunnla sin republikk.

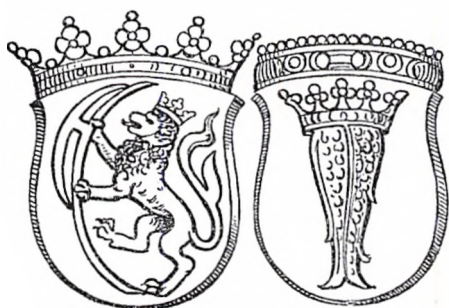
Torskevåpenet

Torskevåpenet – en kronet torsk – ble Islands våpen i middelalderen. Man vet ikke nøyaktig når og heller ikke om våpenet faktisk ble et formelt eller uformelt islandsk landsvåpen, eller om det kanskje helt tilfeldig ble til det islandske våpen. Fisken / torsken kunne enten være *flatet* eller *uflatet* i de forskjellige variantene. Den danske heraldikeren Anders Thiset skrev en artikkel i *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* (1914-15), hvor han forsøkte å belyse torskevåpenets opprinnelse. Han knytter våpenet til tyske kjøpmenn fra Hamburg og Lübeck som kjøpte fisk av islendingene og holdt til i Bergen. I deres våpenskjold fra 1400 og 1500-tallet ser vi bl.a. *uflatet fisk*.

Det er allikevel umulig å være sikker på noe med hensyn til våpenets opprinnelse, om den kan spores tilbake til Island, Norden eller de tyske hansakjøpmennene. Dette er en av mange sider ved islandsk våpenskjoldhistorie som det er nødvendig å forske i. Man har heller ikke fått brakt på det rene hvorfor torsken i det islandske våpen var enten *flatet* eller *uflatet*, selv om det finnes forskjellige teorier om grunnen til dette. To forskjellige fiskeprodukter ble eksportert fra Island. Det ene var *uflatet* og tørket fisk uten hode som ble kalt for *skrei* (*skreid*), og som er det eldste produktet. Det andre var *flatet* og

Kontorvåpen for hansakjøpmenn i Bergen. Den uflatte torsken uten hode i våpenet kunne tyde på handel med islandsk fisk. *The arms of the Hanseatic merchants in Bergen. The headless stockfish may indicate fish trading with Iceland.*

Norges og Islands våpen (uflatet torsk – skrei) på Olaus Magnus' kart fra 1539.

The arms of Norway and Iceland (a stockfish) from a map published by Olaus Magnus in 1539.

Bokmerke (flatet torsk – saltfisk) fra Biskop Guðbrandur Þorlákssons salmebok fra 1589.

A bookplate (split cod) from the hymn book belonging to Bishop Guðbrandur Þorláksson, from 1589.

saltet fisk som ble kalt for klippfisk eller saltfisk (saltfiskur). Når tegnere skulle tegne Islands våpen på f.eks. et kart, så hadde de ingen andre forbilder enn selve produktet, og det kunne være enten uflatet eller flatet fisk som tidligere poengtert. De har neppe hatt adgang til noen referanser i denne saken. Hvor skulle man få svar på spørsmålet: Hvordan ser fisken i det islandske landsvåpenet ut?

I 1593 fikk Island, etter eget ønske, et våpensignet fra Danmark, som skulle forsikre at dokumenter med dette segl kom fra de riktige instanser. Det nye våpensignet erstattet et eldre våpensignet fra 1550, som gikk tapt og som ingen vet hvordan så ut.

Våpensignetet hadde *en uflatet torsk uten hode, med krone og årstallet 1593 på siden*. Signetet finnes på Islands nasjonalmuseum.

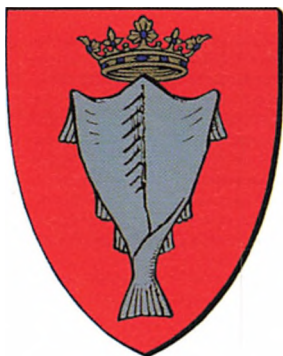
Dette våpensignetet har sannsynligvis ført til at kong Christian IV av Danmark, innførte det islandske torskewåpen i det danske riksvåpen.

Den flatete torsken (saltfisk) har sannsynligvis tatt føringen overfor den

Islands våpen fra 1593 med uflatet torsk (skrei).

The armorial seal of Iceland from 1593, with a stockfish.

Tryggvi Magnússons tegning fra 1944 av den hvite kronete torsken. En sølv flatet torsk (saltfisk) på rød grunn.

Drawing by Tryggvi Magnússon from 1944 of the white cod with the crown. Gules a split cod argent with a crown or.

uflatete torsken (skreien) i løpet av 1600-tallet og slik befestet sin posisjon som Islands våpen. Illustrasjoner som bekrefter dette finnes bl.a. i bøkene Landnáma og Íslandingabók, som ble trykt i Skálholt i 1688. Resultatet ble at Islands våpen ble utført på følgende måte i Danmarks riksvåpen tidlig på 1600-tallet: *en kronet, hvit, flatet torsk på en rød bakgrunn.*

Nye ideer om våpenet

Íslingene begynte å uttrykke sin misnøye med torskevåpenet i 1870-årene, da kampen for selvstendighet for alvor kom i gang. Misnøyen kom til syne på mange måter. Noen mente at danskene hadde tvunget íslingene til å benytte dette våpenet, og at derfor var det fullstendig uakseptabelt lenger. Andre mente det var stygt, og at det var nedverdiggende for íslingene å benytte en hodeløs torsk som sitt våpen. Det ble av enkelte brukt som et argument, at i Norden hadde ordet "torsk" betydningen "en dum mann".

Argumentene for misnøyen hadde derfor et følelsesmessig grunnlag. Mange mente at slike våpenskjold burde gjenspeile spesielle egenskaper og dyder i en nasjons karakter, og at torskevåpenskjoldet derfor var en stor fornærmelse.

Men det bør nevnes at rent heraldisk, er det ikke noe nedverdiggende å føre en torsk i form av av en tørrfisk eller saltfisk som våpenmerke. Forskjellige arter fisk kan føres som våpen av fornemme slekter. Italia som importerer tørrfisk, vil bare ha førsteklasses vare, eller med andre ord kronet tørrfisk. Videre vil hver eneste italienske by som mottar tørrfisk, ha den på sin spesielle måte. Den secunda vare sendes til uland, eller det såkalte Afrikamarkedet. Det kan synes trist, men er den hårde realitet.

Gamle og fornemme slekter kan føre de mest ordinære redskaper eller gjenstander som våpen. Knuth, uradel fra Mecklenburg, fører i sølv en sort kjelekrok mellom tre grønne kløverblad. En kjelekrok er et redskap som man har i peisen til å henge en kaffekjel eller gryte på. Ikke nok med det, men Grape, uradel fra Pommern, fører i sølv tre sorte gryter. Haxthausen, uradel fra Westfalen og Sachsen, fører i rødt en sølv vognfjel eller vognbunn. Selv om slekten Knuth fikk verdigheter som grever og friherrer og Haxthausen som baroner, så har de ikke oppgitt sine gamle stamvåpen. Det er ikke våpenmotivet som avgjør om en slekt eller institusjon er fornem eller ikke.

Ønsket om et islandsk flagg og en ny figur i våpenet i stedet for torsken begynte å manifestere seg i forbindelse med Nasjonalfesten på Þingvellir i 1874. Kong Christian IX av Danmark, var den første

kongen som gjestet Island. Han besøkte Nasjonalfesten, og overrakte Islands første grunnlov. Kongebesøket var en viktig del av festlighetene på Þingvellir og i Reykjavík, og dette besøket ble behørig feiret. Man mente kongen hadde en folkelig fremtoning, og han ble særdeles populær på Island. Det hang bilder av kongen mange steder i de islandske hjem. Nasjonalfesten ble på en måte et symbol for nye tider på Island, som nå var kommet i kontakt med den øvrige verden. Utenlandske gjester var til stede på Nasjonalfesten. De oppdaget at islendingene hadde viktige nasjonalverdier, som utenlandske aviser berettet om i etterkant av festlighetene. Flere tusen islendinger var til stede på Nasjonalfesten, og den førte til økt solidaritet og nasjonalfølelse blant de.

Det var behov for både løpere, blomster, flagg og bannere ved forberedelsene til Nasjonalfesten, og de som var ansvarlige for dette mente man manglet islandske flagg og emblemer. En av dem var billedkunstneren Sigurður Guðmundsson. Han var blant de som kjempet for ideen om falcken som Islands våpen.

Det var faktisk flere innflytelsesrike menn på Island som pekte på at falcken ville være et passende symbol på Island i et våpen eller flagg. De sa at falcken var en fornem fugl, som ville spre Islands gode rykte ut over verden på sine brede og kraftige vinger. Mange mente at falcken var fuglencs konge, Islands mest vanlige og best kjente rovfugl. Falcken var et symbol på frihet og styrke, samtidig som den hadde en bestemt æresplass i landets historie. Utenlandske konger og adelsmenn var før i tiden svært interesserte i å anskaffe islandske falcker til fangst og falckeleker.

Den islandske falcken har vært kjent blant Europas konger helt siden omkring år 1000. I København var det for eksempel en mottakelsesstasjon for islandske falcker, og de ble så solgt videre til utenlandske konger og andre interesserte.

Falcken som våpenmerke

En del islandske høvdinger ble kalt ridder i både dokumenter og fortellinger fra tidligere århundrer, men bare et fåtall adelsbrev eksisterer fortsatt og kan bevise deres ridderskap. Enkelte av disse hadde *falcker* i sine våpen, og falcken fortsatte lenge å være symbol i seglene til enkelte av disse menns etterkommere. Den danske heraldikeren Anders Thiset har pekt på, at minst fem islendinger hadde falcker i sine segl på et hyllestbrev til Erik av Pommern i 1419.

Den islandske selvstendighetsforkjemperen Jón Sigurðsson bodde lenge i København, men seilte til Island i 1851 for å delta i Folkeforsamlingen. Islendingene hadde nemlig store forventninger til en politisk reform som følge av avviklingen av det danske eneveldet i år 1848. Islendinger bosatt i København ga Jón et

Jón Sigurðssons våpensegl fra 1851.
The armorial seal of Jón Sigurðsson from 1851.

våpensegl ved avreisen. Seglet inneholdt et gravert våpen til den islandske høvdingen ridder Loftur Guttormsson som levde omkring år 1400. Man mente hans våpen var *en hvit falk på en blå bakgrunn*. Mange af Lofturs etterkommere hadde falker i sine våpen, og Jón Sigurðsson ble regnet for å være Lofturs direkte etterkommer i mannslinjen. I Jóns våpensegl sto også hans motto: *Eigi vikja (Vik ikke)*. Islendingene mente som sagt at falcken ikke bare var en majestetisk fugl, den var også et prektig symbol for en av nasjonens største høvdinge.

Billedkunstmaleren Sigurður Guðmundsson er tidligere blitt nevnt. Det står i hans notisbøker, som blir oppbevart i Islands nasjonalmuseum, at i 1860 benyttet de islandske studentene for første gang den hvite sølvfalken på en blå bakgrunn som luemerke. Man vet ikke om Sigurður selv tegnet dette merket, men det hersker ingen tvil om at Sigurður var en av de viktigste forkjemperne for den ide å benytte falcken som det nye våpen som symbol for Island. På et demonstrasjonsmøte på Þingvellir sommeren 1873 vaiet flagg med hans falkemerke, *den flyvende falcken*, og i Islands nasjonalmuseum finner vi originaltegnene til Sigurðurs falkebilder, som viser *en hvit flyvende falk på en blå bakgrunn*. Sigurður døde året 1874, og fikk derfor ikke mulighet for å kjempe lengere for falkesymbolet.

De islandske folkevenners forening ble stiftet i 1871, og noen mener den var Islands første politiske parti. Formålet med foreningen var både å samle islendingene til kamp for økt selvstendighet og å støtte Jón Sigurðsson. Foreningen ble hurtig til en litteraturforening og forlag,

De islandske folkevenners forenings falkebokmerke.

The bookplate of the Union of the Icelandic Friends of the People.

og den hadde *en falk* i sitt bokmerke. Denne forening var ansvarlig for forberedelsen til Nasjonalfesten i 1874, som tidligere nevnt. Det kan påstås at foreningen kjempet for nasjonens frihet og samhold under falckens merke.

Disse eksempler viser at falcken hadde en fremtredende plass blant det islandske folket som et verdig og historisk emblem, men ikke minst som et symbol for kampånd. Man så allikevel ikke på torskévåpenet og denne saken i sin helhet fra et *heraldisk* synspunkt. Få pekte på at torskévåpenet var et gammelt og historisk sett interessant våpen, og at interessen for slike våpen var delvis knyttet til deres alder. Diskusjonen om et nytt islandsk våpen ble også farvet av ønsket om et nytt islandsk flagg, og mange så liten forskjell på disse to ting. Nasjonaldikteren Einar Benediktsson forsøkte i sine skrifter (1897) å forklare forskjellen på et flagg og et våpen for islendingene, og han mente at falcken var et bedre tegn på det islandske våpen enn torskens. Politikeren og alltingsmannen dr. Valtýr Guðmundsson som i

året 1890 blev dosent i islandsk historie ved Københavns universitet kan også nevnes. Han var kort sagt, lite begeistret over torskevåpenet og syntes det var smakløst. Men et særlig islandsk falkeflagg var hans ønske i denne saken om et verdig emblem.

Falken i Islands våpen

Det skjedde store endringer i det politiske forhold mellom Danmark og Island de første årene på 1900-tallet. Islendingene hadde i mange år kjempet for endringer i den første grunnloven fra 1874, og de hadde bedt om endringer med hensyn til

den utøvende makt. Til å begynne med var danskene lite begeistret, men denne innstillingen endret seg i slutten av 1800-tallet og særlig med “Systemskiftet” i Danmark 1901, da nye holdninger begynte å gjøre seg gjeldende på mange måter. Venstremannen Alberti ble minister for islandske anliggender i den nye danske regjeringen, og de islandske politikere henvendte seg til både han og andre danske ministre med sine ønsker. Blant dem var alltingsmannen og dikteren Hannes Hafstein, som de danske myndigheter snart utpekte til Islands første minister. Islendingene oppnådde derfor en endring de lenge hadde ønsket seg i sin grunnlov (i 1903), og dette førte til et hjemmestyre fra 1. februar 1904.

Samtidig med denne endring kom en kongelig approbasjon om et nytt våpen for Island. Alberti, minister for islandske anliggender, presenterte sitt forslag til den kongelige approbasjon omkring denne saken den 26. september 1903. Der gjennomgår han islendingenes misnøye med torskevåpenet. Han begrunner den med at man mener torskevåpenet preges for mye av materialisme, og at islendingene vil ha en hvit falk på en blå bakgrunn som sitt våpen. Alberti sier der at mange av Islands viktigste slekter har brukt slike våpenmerker i mange århundrer, og at fargene hvitt og blått kjennetegner Island, en snedekket øy i det blå hav. Selve den kongelige approbasjon ble gitt den 3. oktober 1903, og der står “at Islands våpenskjold herifra skal være en hvit islandsk falk på en blå bakgrunn som sitter og vender seg mot venstre.”

Undertegnede vet ikke hvem som tegnet dette våpenet, men antar at det var en dan-

Bekendtgørelse om Approbation paa en Tegning af Islands nye Vaabenmærke. Fra 19. des. 1903.

Proclamation of the Approbation on a drawing of the new arms of Iceland, from 19th December 1903.

Det islandske falkevåpen 1903-1919. I blått en sølv falk.

The falcon arms of Iceland from 1903 to 1919. Azure a falcon argent.

ske. Den 19. desember 1903 offentliggjorde ministeriet for islandske anliggender en annonse i Statstidende samt et bilde av det nye falkevåpenet. Det danske statsministerium annonserte samtidig at kongen har denne dag bestemt at det nye islandske våpen fra og med denne dag skal finnes "i alle nye utgaver av det kongelige danske riksvåpenskjold".

Den nye Islandsminister Hannes Hafstein fikk som oppgave å fjerne torsken fra Islands segl og erstatte den med falke. Dette ble gjort med en kongelig approbasjon den 12. mars 1904. Det samme år ble skjoldet med torsken fjernet fra det islandske alltingshuset, og erstattet med et skjold med falke på. Undertegnede vet ikke hvem det var som først anbefalte falke overfor minister Alberti. Allikevel ble det påstått i tekst på det islandske statsdepartementets utstilling i anled-

ning av hundreårs-jubileet for det islandske hjemmestyret (året 2004), at Hannes Hafstein hadde oppfordret de danske myndigheter til å revidere det islandske våpen. Falke ble benyttet som Islands våpen kun i 16 år. Mange merkelige påstander dukker opp når vi leser islandske aviser og publikasjoner fra falkens første år. Der står bl.a. at minister Alberti ikke hadde bedre kunnskaper i *heraldikk* enn islendingene, noe som påvises av at falke i begynnelsen hadde vendt mot venstre. Hvis falke ble inkorporert slik i det danske riksvåpen, ville den stå i motstrid med den grønlandske isbjørnen, den færøyske væren og de andre dyr i våpenet, som da ikke ville se særlig fredssommelig ut. Dette pekte den danske heraldikeren Anders Thiset sannsynligvis på, og da ble falke vendt mot høyre. Man påstår også i publikasjonene, at falkens forbilde er en utstoppet islandsk falk på Københavns naturhistoriske museum. Det påstås at falke i våpenet sitter og henger med fol-

Et frimerke fra 2004, utgitt til minne om det islandske hjemmestyrets hundre års jubileum (1904). Islands første minister Hannes Hafstein, falkevåpenet og regjeringshuset.

A stamp from 2004 commemorates the centenary of Iceland obtaining its own national government in 1904. It depicts the first minister of Iceland, Hannes Hafstein, the falcon arms and the government building.

dete vinger, og at det tydelig kan ses at den er utstoppet. Man har med andre ord ikke bedt de islendinger som ble begeistret for den flyvende falcken hos billedkunstneren Sigurður Guðmundsson om kommentarer til falkevåpenet, og heller ikke den danske heraldikeren Anders Thiset, før våpenet ble formelt godkjent. Det var helt uakseptabelt for et folk som la stor vekt på sitt omdømme, og en nasjon midt i sin selvstendighetskamp, å ha en død og utstoppet falk som sitt våpen. Mange islendinger var på dette tidspunkt også blitt klar over at misnøyen med torskemerket ikke var begrunnet med argumenter.

Ønsket om et nytt våpen

I slutten av 1800-tallet var det som før sagt stor debatt om å skifte ut torsken som våpen. Noen luftet ideer om falcken, mens andre ville benytte de fire islandske landvettene som våpen. Snorri Sturluson for-

Islands våpen, det eldre landvettermerket, 1919-1944. Utformet av billedhuggeren Ríkarður Jónsson.

The coat of arms of Iceland from 1919 to 1944, the older land-wights arms, designed by Ríkarður Jónsson.

teller om de islandske landvettene i kapittel xxxiii i Olav Tryggvasons saga i Heimskringla.

Der fortelles at Harald Gormsson konge av Danmark hadde vært harm på islendingene, og at han ville gå på krigsferd til Island. Han sendte derfor en trollkyndig mann til landet for å undersøke forholdene der, og at denne mannen svømte dit som hval. Ved Øst-Island ble han mødt av en stor drage, som spyttet gift på han og nektet han å gå i land. I en fjord på Nord-Island ble han mødt af en kjempestor fugl, en gribb, så stor at vingene berørte fjellene på begge sider av fjorden. Ved Vest-Island ble han mødt av en diger stut som vasset ut i havet. Til slutt svømte hvalen til sørkysten av Island, men der ble han mødt av en kjempe med en jernstav i hånden. Kjempen var så stor at hodet ruvet over fjellene. Mannen ble lite begeistret for mulighetene for landgang på Island, og Harald Gormssons krigsferd ble ikke til noe.

Landvettene er ifølge denne fortelling Islands beskyttere. De knyttes til landnåmsperioden, da bygdene og fristaten ble grunnlagt. Fortellingen om landvettene er sannsynligvis den eldste islandske folkehistorien som har overlevd. Landnåmsboka henviser til landvettene, samtidig som det henvises til Úlfjóturs lov, den eldste loven for den islandske fristaten. Der forbys det å seile mot Island med gapende dragehoder for ikke å skremme landvettene. Hvis skip var utstyrt med slike dragehoder, var man pliktig til å demontere dem før man så land.

Fra heraldisk synspunkt sett var det derfor forholdsvis opplagt å knytte landvettene til et islandsk våpen. Mange mente alli-

Islands kongelige banner, brukt av kong Christian X. Fra Flaggenbuch (Flg.). Bearbeitet und herausgegeben vom Oberkommando der Kriegsmarine. Berlin 1939. Faksimile 1992, s. 85.

The Royal Banner of Iceland.

kevel at det ble for vanskelig, at våpenet ville bli for komplisert og uklart. Ideen ble derfor forkastet.

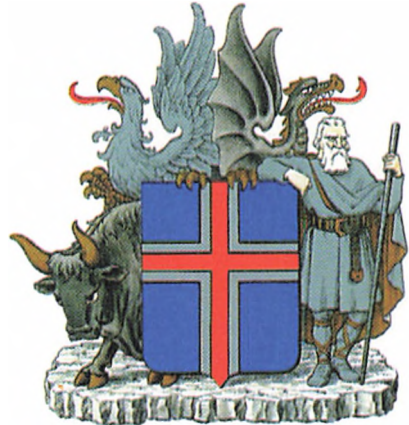
I løpet av de siste årene av den første verdenskrigen ble det så klart, at det kunne skje endringer i Islands avhengighetsforhold overfor Danmark ved krigens slutt. Islendingene hadde vurdert den dansk-islandske unionen helt siden de fikk hjemmestyre i 1904, men drøftelsene med danskene hadde ikke ført til nevneverdige resultater. I 1917 så det ut til at de danske og islandske forhandlingsutvalg kunne oppnå enighet om en ny unionslov og Islands suverenitet. Nå dukket igjen gamle ideer opp om at landvettene hørte hjemme i et nytt våpen. Mange var av den mening, at dette var det riktige tidspunktet til å bli kvitt falken og innføre et nytt våpenskjold i anledning av Islands suverenitet.

Men kong Christian X (konge 1912-1947) skal ha brukt et eget islandsk kongebanner ved besøk på Island. Det var

blått med en hvit islandsk falk med gul kongekrone over.

Landvettervåpenet

Danmark anerkjente Islands suverenitet den 1. desember 1918, og utga samtidig en kongelig approbasjon om at Islands særflagg fra 1915, det trefarvede korsflagget, skulle være et fullverdig nasjonalflagg. Dette ble feiret med seremonier på Island, og det nye flagget fant sin plass i islendingenes hjerte. Man skyndte seg å utferdige et nytt våpen, som kunne tilknyttes den nye suvereniteten på samme måte som flagget. Islandske politikere arbeidet med saken og det samme gjorde Islands riksantikvar, Matthias Þórðarson. Han fikk billedhuggeren Rikarður Jónsson til å utforme et våpen med det islandske flagget på et skjold og landvettene som skjoldbærere. Mange var utilfreds med våpenets utforming, men man ga seg

Islands våpenskjold fra 1944, det yngre landvettmerket. Tegnet av kunstmaler Tryggvi Magnússon som utformet våpenskjoldet.

The coat of arms of Iceland since 1944, the younger land-wights arms, designed by Tryggvi Magnússon.

som før nevnt liten tid til dette arbeidet. De fleste var imidlertid enig i å ha flagget med i det nye våpenet, men utformingen av landvettene fikk en del kritikk. Noen mente kjempen var for liten, og stuten også. Dragen og gribben så aggressive ut, og platen under faneskjoldet ble sett på som problematisk. Den lignet en murstensplate, og var ikke islandsk! Her viste det seg enda en gang at islingene hadde lite forstand på *heraldikk*. De forvekslet flagg og våpenskjold, og sentimentaliteten tok overhånd.

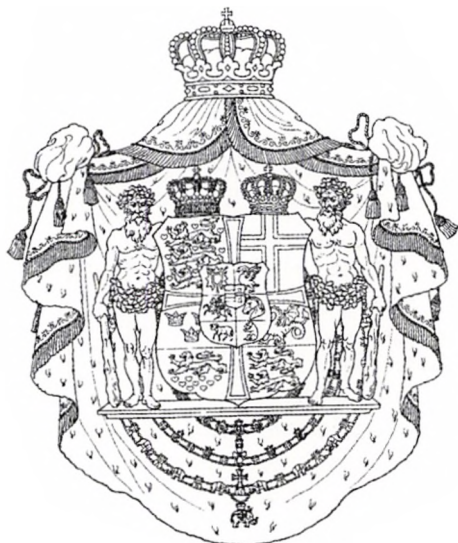
En kongelig approbasjon om Islands nye våpen ble utgitt den 12. februar 1919. Det islandske våpen skulle være: *“Et kronet skjold gravert med Islands nasjonalflagg og med de fire kjente landvettene som skjoldbærere, dragen, gribben, stuten og kjempen.”*

Og dermed var falcken ute av bildet som Islands våpen, men den ble ikke fjernet fra det danske riksvåpen før 1948.

I 1925 lot den danske heraldiker Poul Bredo Grandjean tegne et forslag til våpen for den dansk-islandske unionskonge Christian X. Han plasserte det islandske flaggvåpen i hovedskjoldets 2. felt – der hvor den norske løve hadde stått inntil 1814 – og foretok en omrokering av noen av de andre våpenmerker. Etter det mønster som var dannet, da Norge var forenet med Sverige i perioden 1814-1905, satte han den danske kongekrone og den islandske kongekrone på hovedskjoldets overkant. Under var Falkeordenens kjede anbrakt sammen med Elefantordenens og Dannebrogordenens kjeder. Grandjean noterte at forslaget “Hensatte Allerhøjst-samme i “en meget ophidset Tilstand” (meddelt af Kmhr. Krieger) og kom derfor

ikke med i min Bog”. Christian Xs kabinettsekretær hadde altså måttet meddele Grandjean, at hans forslag ikke falt i god jord. Kongen vedble med å føre den islandske falk nederst i 3. felt. Men Grandjean hadde selvfølgelig rett i at dette ikke var rimelig, efter at Island var blitt et kongerike og hadde fått et annet våpen.

Islingene fikk en mulighet til for å endre sitt riksvåpen i løpet av 1900-tallet, og de benyttet den da republikken ble grunnlagt den 17. juni 1944. Kronen forsvant da fra våpenet, og kjempen og stuten fikk “naturlige” størrelsesforhold. Dragen og gribben sto nå rygg mot rygg på en plate af islandsk søylebasalt. Dette våpenet har sin egen historie, men den blir ikke fortalt i denne sammenheng.

Grandjeans forslag til våpen for Christian X som konge til Danmark og Island. Tegning av Karl Jensen. Rigsarkivet, København.

Coat of arms of Christian X as king of Denmark and Iceland, proposed by Grandjean. Drawing by Karl Jensen, the National Archives, Copenhagen.

Den islandske falkeorden. 1. Ridderkors (kvinner). 2. Ridderkors (menn). 3. Storridderkors. 4. Storridderkors (bakside). 5. Kjede for storkors.

The Falcon Order of Iceland. 1. Knight (female), 2. Knight (male), 3. Commander, 4. Commander (reverse side), 5. Chain of the Knight or Dame Grand Cross.

Falken var allikevel ikke forsvunnet for evig! Den fikk et nytt liv og lever i beste velgående som den islandske falkeorden. Den ble etablert i 1921, og det neste kapittel handler om den.

Den islandske falkeorden

Christian X, konge av Danmark og Island, besøkte Island noen ganger. Da holdt man statsrådsmøter i Reykjavík, hvor kongen oppfylte sine plikter som statsoverhode. Sommeren 1921 besøkte Christian X Island sammen med sin dronning Alexandrine, kronprins Frederik og prins Knud. Kongen regnes for å være stifter og beskytter av Den islandske falkeorden, som ble etablert dette år med en kongelig resolusjon “for å hedre de menn, islandske og

utenlandske, og kvinner som har stått i spissen for Islands fremgang og landets ære.” Alltinget behandlet ikke formelt etableringen av ordenen, men Islands regjering har visstnok forhørt seg om alltingsmennenes innstilling til den i møte året 1919. Det finnes verken referat eller memorandum fra dette møte. Mange kritiserte forberedelsene til denne orden på Alltinget i 1921. Mange mente det var unaturlig å behandle saken på “hemmelige møter”, men ikke på Alltingets regulære sammenkomster. Det ble også kritisert at på ordenen refereres det feilaktig til mottoet til selvstendighetshelten Jón Sigurðsson. Hans motto var: *Eigi víkja (Vik ikke)*, men på ordenen står: *Aldrei að víkja (Vik aldri)*. Det er en betydelig for-

Christian X, konge av Danmark og Island. Den islandske falkeordens første stormester.
Christian X, King of Denmark and Iceland, the first sovereign of the Falcon Order of Iceland.

skjell på dette. Den som aldri viker er stivnakket!

Denne forfatter vet ikke hvem som tok initiativet til ordenen, men kongssekretær Jón Hjaltalin Sveinbjörnsson var involvert i saken helt fra starten. Falkeordenen ble utformet av professor Hans Christian Tegner ved Kunstakademiet i København i samarbeid med Paul Bredo Grandjean. Ordenen ble laget av en kongelig ordensmed i København, Paul Ulrich Michelsen.

Christian X, konge av Danmark og Island var falkeordenens første stormester. Samme dag som ordenen ble stiftet, ble 35 personer slått til riddere av falkeordenen, blant disse syv islendinger. Ordrens utforming og regler lignet i begyn-

nelsen svært mye på Dannebrogordenen, men den hadde også norske forbilder. En ting er særdeles bemerkelsesverdig med hensyn til falkeordenens regler. Man forutsatte at kvinner også kunne bli slått til riddere av falkeordenen, mens det skjedde først langt senere med Dannebrogordenen.

Trinnene var tre i begynnelsen: 1) storkorsridder, 2) storridder, 3) ridder.

Da den islandske republikken ble grunnlagt på Island i 1944, ble den islandske presidenten ordenens stormester. Falkeordenens utforming ble samtidig endret på grunnlag av tegninger av gullsmed Baldvin Björnsson. Kronen ble fjernet sammen med kongens og stifterens navn, og erstattet med inskripsjonen *17. juni 1944*. Mottoet ble endret fra *Aldrei að vikja (Vik aldri)* til *Eigi vikja (vik ikke)*.

Falkeordenen er Islands høyeste hedersbevisning, og både islandske og utenlandske kvinner og menn kan ifølge presidentforordning fra 11. juli 1944 motta den "som takk for godt utført arbeid for det islandske folket eller i internasjonale fora".

Et særlig ordenskapittel med fem personer bestemmer over ordenens anliggender og kommer med forslag til stormesteren om hvem som skal motta den. Statsministeren utnevner fire i ordenskapitlet, presidentens sekretær er den femte, og vedkommende er samtidig ordenssekretær. Falkeordenen blir vanligvis utdelt to ganger om året, på nyttårsdag og på Islands nasjonaldag den 17. juni. Da mottar en gruppe personer ordenen. Utdeling av ordenen vekker ofte debatt. Man spekulerer på de gode egenskaper vedkommende må ha for å motta ordenen, på hvilket grunnlag ridderne velges, hvorfor kvinner

er færre end menn ved utdelingen osv. Alltingsmenn har i noen tilfeller kritisert ordenen kraftig på Alltinget, men debatten har aldri ført til noen endringer. Vi kan for å illustrere dette nevne diskusjonen i Alltinget i 1966 og en kraftig kritikk av falkeordenen og den kongelige resolusjon fra 1921. Man påpekte f.eks. at i Kongens resolusjon står *gud* med liten bokstav, men Vi med stor bokstav, at kvinner ble nevnt spesielt, men ikke regnet som andre mennesker (i islandsk betyr ordet *maður* både mennesker generelt og mannfolk), at ordenen var dyr i drift, og at det mest fornuftige ville være å avvikle denne offentlige korsfabrikken.

Ordenstrinnene er for tiden fem: 1) kjede med storkorsstjerne, 2) storkors, 3) storridderkors med stjerne, 4) storridderkors, og 5) ridderkors.

Den siste illustrasjonen viser Vigdís Finnbogadóttirs våpen som ridder av Elefantordenen, hvilket er i blått en rød pæl, kantet med sølv og belagt med et gull lindetre. På hjelmen et par sølv falkevinger. Vigdís Finnbogadóttir var Islands president 1980-1996.

Avsluttende ord

Det bør til slutt nevnes, at kampen for et eget flagg var en viktig del av islendingenes selvstendighetskamp, og måtte nødvendigvis bli et viktig del av debatten om våpenet. En nasjon som kjemper for sin selvstendighet er svært opptatt av sitt ansikt utad, og arbeider kanskje også med å revidere det. Begreper som *folk*, *land* og *stat* er da svevende og kanskje ikke så fastpregede som hos en nasjon som bor i en gammel og rotfestet stat med rike tradisjoner. I den sammenheng er det forstå-

Våpen for Vigdís Finnbogadóttir som ridder av Elefantordenen. Hun var Islands president 1980-1996. Frederiksborg Slotskirke. Foto: H. Nissen.

Coat of arms of Vigdís Finnbogadóttir as Dame of the Danish Order of the Elephant. She was President of Iceland in 1980-1996.

elig at sentimentalitet og iver etter forandringer tildels preget debatten om flagg og våpen på Island. Island hadde ikke hatt noen egen konge, d.v.s. konge bare til Island. Men det gjøres oppmerksom på at Christian X førte som tittel: "Hans Majestet Kong Christian X (Carl Frederik Albert Alexander Vilhelm) til Danmark og Island, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg". Islendingene hadde heller ikke noe militær, men flagg og våpen er viktige hos disse parter, og der utformes både regler og tradisjoner. Disse faktorer er sannsynligvis også forklaringen på hvor vanskelig det

har vært å utforme regler og de ideelle kanaler for de islandske kommunevåpen inntil nå. Vi mangler for en stor del den historiske bakgrunn.

Holdt som foredrag ved Den 3. Nordiske konferance for Heraldikk i Oslo 14. og 15. mai 2005.

Litteratur

Sven Tito Achen: *Bergensfarerne og Islands ældste våben*, i Heraldisk Tidsskrift. Bd. I, Nr. 5, 1962, s. 197-204.

Birgir Thorlacius: *Fáni Íslands og skjaldarmerki*. Andvari. Nýr flokkur. Bd. I, 1964, s. 32-52.

Birgir Thorlacius: *Íslensk heidursmerki*. Háskólaútgáfan, Reykjavík. 1964, s. 17-63.

Björn Þórðarson: *Íslenskir valir á 19. og 20. öld*, i Safn til sögu Íslands. II. fl. 1. b. Hið íslenska bókmenntafélag. 1957, s. 128-137.

Einar Benediktsson: *Íslenski fáninn*, i Dagskrá, 13. mars, 1987.

Einar Laxness: *Saga Íslands*. Bd. I-III. *Alfræði Vöku-Helgafells*. Vaka-Helgafell. Reykjavík 1995.

Elsa E. Guðjónsson: *Fáein orð um fálkamerki Sigurðar Guðmundssonar málara*, i Árbók hins íslenska fornleifafélags 1980, s. 36-43.

Fritz Engelman: *Die Raubvögel Europas. Naturgeschichte, Kulturgeschichte und Falknererei*. Neudamm 1928, 834s. ill., s. 547-549 har vi: *Die Falknererei in den einzelnen Ländern. Skandinavien*. Her omtales bl.a. eksport av falker fra Island.

Fáni Íslands, skjaldarmerki, þjóðsöngur, heidursmerki. Saga, gildandi lög og reglur, leiðbeiningar um notkun fána. Forsætisráðuneytið, Reykjavík 1991.

Willard Fiske: *Fálkinn*, i *Ísafold*, 27. okt. 1886.

Guðbrandur Jónsson: *Nogle oplysninger om*

tre islandske adelsslægter, i Personalhistorisk Tidsskrift. Bd. VI, 1915, s. 22-44.

Guðjón Friðriksson: *Jón Sigurðsson æfisaða*. Bd. I-II. Mál og menning, Reykjavík 2002-2003.

Guðný Jónasdóttir: *Skjaldarmerki Íslands*, i Söguslóðir. Afmælisrit Ólafs Hanssonar. Sögufélag, Reykjavík 1979, s. 113-129.

Halldór Hermannsson: *Skjaldarmerki Íslands*, i Eimreiðin 22. 1916.

Heimir Þorleifsson: *Frá einveldi til lýðveldis. Íslandssaga eftir 1830*, Bókaverslun Sigfúsar Eymundssonar. Reykjavík 1983.

Íslenski fáninn. Skýrsla frá nefnd Þeirri, sem skipuð var af ráðherra Íslands Þ. 30. des. 1913 til að koma fram með tillögur til stjórnarinnar um gerð íslenska fánans. [Stjórnarráð Ísland]. Reykjavík 1914.

Jón Þ. Þór: Dr. Valtýr: *Ævisaga. Bókauitgáfan Hólar*. Akureyri 2004, s. 57-65.

Oluf Kolsrud: *Bergens bys segl, vaaben, farver og flag*. Bergen 1921, 2bl.293s.XXpl.iii. Særtryk av Bergens historiske forening. Skrifter. Bd. 27, 1921.

Hans Krag: *Litt om heraldiske fisk*, i Heraldisk Tidsskrift. Bd. I, nr. 8, 1963, s. 374ff.

Kristján Eldjárn: *Sigillum insulae Islandie*, i Hundrað ár í Þjóðminjasafni. Menningarsjóður. Reykjavík 1962.

Magnús Þórðarson: *Skjaldarmerki Íslands*, i Stúdentablað 1957, s. 3-6.

Matthias Þórðarson: *Skjaldarmerki Íslands*, i Árbók hins íslenska fornleifafélags. 1915.

Ólafur Briem: *Heiðinn siður á Íslandi*, i Menningarsjóður, Reykjavík 1945, s. 71-90.

Sigilla Islandica. Magnús Már Lárusson og Jónas Kristjánsson sáu um útgáfuna. (Íslensk handrit). Handritastofnun Íslands, Reykjavík. Bd. 1-2. 1965-67.

Anders Thiset: *Vaabenmærkerne for Island. Færøerne og Kolonierne*, i Aarbøger for nor-

disk Oldkyndighed og Historic. Rk. III. Bd. 4. København 1914, s. 177-194.

Valtýr Guðmundsson: *Um merki Íslands*, i *Fréttir frá Íslandi*. 1885.

Paul Warming: *Íslands vâben (Skjaldarmerki Íslands)*, i *Árbók hins íslenska fornleifafélags*. 1971, s. 5-45.

Dorsteinn Þorskabitur [liklega dulnefni Valdemars Ásmundssonar]: *Merki Íslands og fâni*, i *Fjallkonan*, 18. des. 1884.

Summary

The history of the Icelandic coats of arms is not as colourful as that of the arms in other European countries where the knight order flourished. The history is not sufficiently researched and the design of the Icelandic arms is to some extent marked by lack of knowledge of heraldry and also by sentimentality. This applies especially in the 20th century when Iceland used four national coats of arms, the cod arms, the falcon arms, the older land-wight arms and the younger land-wight arms, which has been the coat of arms since 1944, when Iceland became a republic.

The cod arms – a crowned cod – was Iceland's coat of arms in the Middle Ages. It is not known when, or whether, this was actually a formal or an informal coat of arms. The cod could be either a stockfish or a split cod or dried and salted cod. German merchants from Hamburg and Lübeck, living in Bergen, purchased fish from the Icelanders. Their arms from the 16th and 17th centuries figured a stockfish. The split cod or dried and salted cod took over from the stockfish during the 18th century, thus establishing its position as the arms of Iceland.

At the end of the 19th century, when the struggle for independence began in earnest, Icelanders began expressing their dissatisfaction with the cod arms. It was pointed out that the falcon would be an appropriate symbol for Iceland in a coat of arms or a flag. Some Icelandic chieftains, who were called nobles in documents or stories, had the falcon in their arms. Their descendants used the falcon in their armorial seals. Right from AD 1000 and throughout the Middle Ages, falcons were exported from Iceland to the sovereigns and nobility of Europe who practiced falconry. Azure a falcon argent was the national coat of arms in Iceland from 1903 to 1919.

At that time, a desire grew up to have a new coat of arms to replace the falcon. Denmark recognised Iceland's sovereignty on 1 December 1918, and simultaneously issued a Royal approbation stating that Iceland's special flag since 1915, the tricolour cruciform flag, was an acceptable national flag. A new coat of arms was also designed with the flag in the shape of a shield and the Icelandic land-wights, the dragon, the vulture, the bull and the giant as supporters. The design of the land-wights was somewhat criticised. Some people also thought that the giant and the bull were too small.

When Iceland became a republic in 1944, the royal crown was removed from the arms and the giant and the bull were given a "natural" size relationship.

However, the falcon did not disappear for ever. It was reborn, and lives and thrives as the Icelandic Falcon Order, which was established in 1921.

Tre små sköldar

Ätten Schildts vapenutveckling

Av Magnus Bäckmark

Släktnamnet Schildt dyker, så vitt känt, första gången upp i staden Landshut i Bayern, där en Karl Schiltl var ägare till en badinrättning (Bader). Han nämns 1371–1406 och var uppenbarligen far till Georg Schiltl († 1465) som var rådman i staden. Släktnamnet skrivs också Schildl, Schildel, Schiltel, Schültl, Schilt, Schildt med mera.

Enligt en uppgift¹ ska en Georg Schiltl år 1458 av kejsar Fredrik IV ha förlänats ett vapen med i röd sköld en balk av guld belagd med tre blå sköldar, och möjligen samtidigt adlats. Något sköldebrev är inte bevarat.

Ill. 1. "Cristoff Schildt" står det över denna vapenteckning från 1471, som är den äldsta bevarade framställningen av släktens vapen. Notera hjälmkronan.

"Christoff Schildt" is written above this armorial drawing from 1471, which is the oldest known depiction of coat of arms of this family. Note the helmet crown.

Vissa adliga, andra patricier

Den äldsta kända avbildningen av nämnda vapen är från 1471, för en Cristoff Schildt i en handskreven vapenbok benämnd Codex germanicus 2015 i Bayrische Staatsbibliothek i München (ill. 1). Kronan på hjälmen gör att vapnet knappast kan tas för något annat än en adelsmans vapen. En släktgren var tidigt också landbesutten i Arnstein vid Waldmünchen och uttryckligen räknad som adlig av 1500-talsgenealoger.²

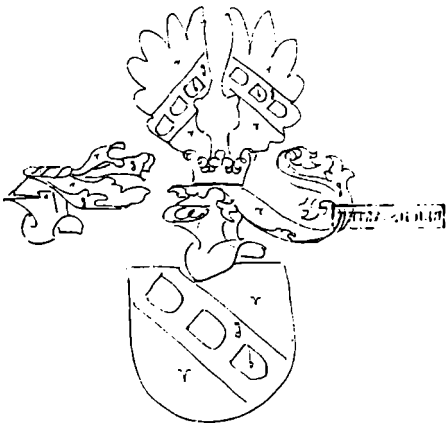
Samma vapen men utan adliga rangtecken beläggs för en Erasmus Schilt i Eberhardsreut 1554 (ill. 2)³ och ännu

Ill. 2. Skrafferad 1900-talsavritning av vapen för Erasmus Schilt 1554. Här står de små sköldarna ginbalksvis i stället för, som normalt, i samma riktning som balken.

Hatched 20th century copy of the coat of arms of Erasmus Schilt 1554. Here the escutcheons are in bend sinister, instead of – as normally – following the same direction as the bend.

för rådmannen Johann Wolfgang Schiltl (1614–58) i Regensburg (ill. 6). Han var sonsons sonson till Georg Schiltl († 1483), som var son till ovannämnde rådmän i Landshut och som flyttade till Regensburg. Hans släktgren försåg Regensburg med inte mindre än nio rådmän från 1495 och framåt – Johann Wolfgang var den siste av dessa. De räknades som patricier, men ej som adliga.⁴

Ill. 3. Skiss av vapnet för Georg och Martin Schildt i vapenbrevskonceptet 1581. Intressant är att se hur den tidigare, ofrälse hjälmen är ditskissad bredvid. (En sentida stämpel med texten "Reichsakten" lyser igenom arket.) Adels- und Wappenverleihungen der Habsburger als Kaiser und Könige des Heiligen Römischen Reiches und als Landesfürsten der österreichischen Erbländer, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Österreichisches Staatsarchiv, Wien.

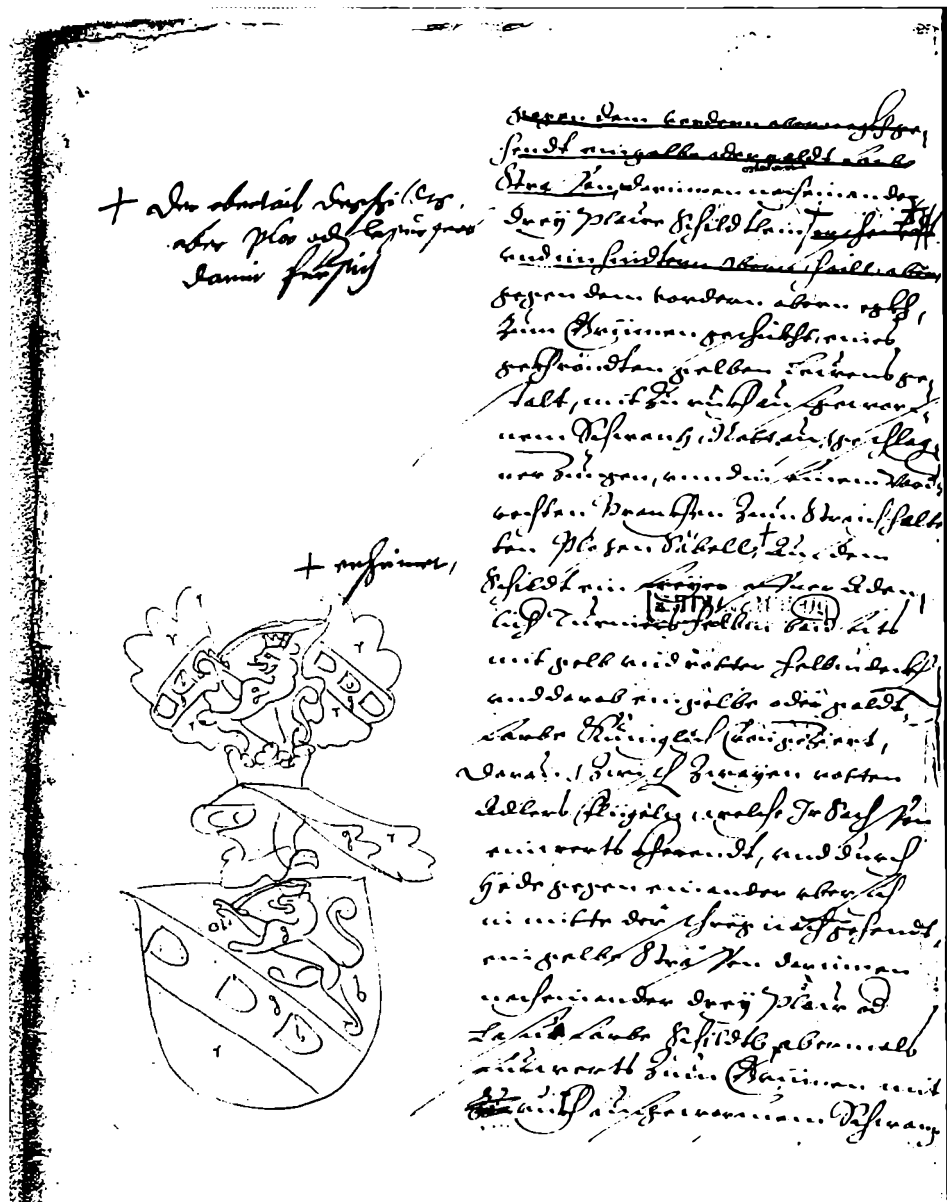
Sketch of the coat of arms of Georg and Martin Schildt in the patent draft of 1581. Interestingly, the earlier commoner's rank helmet is depicted on the side. (A later stamp with the text "Reichsakten" is shining through the paper.) Adels- und Wappenverleihungen der Habsburger als Kaiser und Könige des Heiligen Römischen Reiches und als Landesfürsten der österreichischen Erbländer, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Österreichisches Staatsarchiv, Wien.

Till tack för krig mot turken

Bröderna Georg († före 1604) och Martin Schiltl (1550–91) adlades den 10 oktober 1581 av kejsar Rudolf II och erhöll samtidigt ett förbättrat vapen (ill. 3). Konceptet till sköldebrevet förvaras i Österreichisches Staatsarchiv i Wien. Skrivaren har i vanlig kanslistil lagt upp texten på sidans högra hälft, för att ha gott om utrymme med eventuella korrigeringar. I övra vänstra hörnet är skrivet: "Nobilitation für Georg und Martin die Schildtl Gebrüder", dvs Nobilisering för Georg och Martin Schildtl, bröder. Innebörden i texten⁵ är som följer:

Så har Vi åt er förbättrat ert urgamla arvevapen och er klenod (hjälmprydnad) – nämligen en röd eller rubinfärgad sköld, varuti en bakifrån nedtill till fram ovan till höger på snedden gående gul eller guldfärgad väg, uti vilken tre blåa eller azurfärgade sköldar efter varandra. Ovanpå skölden en stickhjälm vilken är sirad med rött och gult hjälmtäcke och därpå en av dessa färger virad pös (hjälmbindel), varur en med vingryggen framåtvänd dubbel röd eller rubinfärgad örvinge, på vilken visar sig en gul väg gående på snedden bakifrån mot ovan höger med tre blåa sköldar såsom i skölden – på följande sätt, nämligen stickhjälm utbytt mot en fri, adlig, öppen tornerhjälm och pösen mot en gul eller guldfärgad kunglig krona, ur vilken visar sig två utslagna röda eller rubinfärgade örvingar, med vingryggarna vända emot varandra och på båda dessa, på snedden och ändande mot samma håll, en gul väg med tre blåa eller azurfärgade sköldar. På detta vis förändrat, er härefter att efterfölja, givit och förlänat, som ovan

Rudolf

III. 4. En sida ur vapenbrevskonceptet 1583 med skiss av vapnet för Georg och Martin Schildt. Ur samma arkiv som föregående ill.
 A page from the patent draw of 1583 with sketch of the coat of arms of Georg and Martin Schildt. From the same archive as previous ill.

Sköldebrev, är vi vana vid, brukar vara vida utförligare än detta. I dem brukar uppräknas de adlades förtjänster, varefter i stereotypa ordalag följer omnämmandet av förlänandet av själva adelskapet och först därefter vapnets beskrivning. Här har vi en text som är koncentrerad till det absolut viktigaste – det nya vapnets utseende. Adlig rang följer här med i det närmaste underförstått i och med att bröder-

Ill. 5. Johann Schiltl (1567–1624), rådmän i Regensburg, son till Georg som adlades 1581. Målning från 1611 i Stadtmuseum Regensburg. Lägga märke till att konstnären sänkt balken i sköldemärket rätt avsevärt för att få bättre plats med lejonet.

Johann Schiltl (1567–1624), member of the council of Regensburg, son of Georg who was ennobled 1581. Painting from 1611 in Stadtmuseum Regensburg. Note that the artist has lowered the bend in the shield considerably to create more space for the lion.

Ill. 6. "Wolfgang Schiltel" från Regensburg (1582-1629), senare rådmän där, lät i Jena 1602 göra den här målningen av sitt vapen i stamboken för Axel Oxenstierna (1583-1654), sedermera Sveriges rikskansler. Detalj efter Lotte Kurras: Axel Oxenstiernas Album amicorum und seine eigenen Stammbucheinträge (2004), s. 122.

"Wolfgangus Schiltel" from Regensburg (1582-1629), later council member there, had his drawing of his coat of arms made in the album amicorum of Axel Oxenstierna (1583-1654), later chancellor of Sweden. Detail after Lotte Kurras: Axel Oxenstiernas Album amicorum und seine eigenen Stammbucheinträge (2004), p. 122.

na erhåller öppen hjälm och adlig krona (textens "kunglig krona" avser en sådan). Vore det inte för påskriften "Nobilitation" hade det enbart varit av dessa vapenförändringar som den förbättrade rangen hade kunnat utläsas.

En mer substantiell vapenförbättring (ill. 4) gav samme kejsare inte långt senare, nämligen den 3 november 1583 till samma bröder, varav den förstnämnde då var kurpfalziskt regeringsråd i Amberg. Litetgrann om brödernas förtjänster nämns denna gång i en passus sist i bre-

vet, men det är hållet i samma koncisa stil som det föregående. Brodern Martin var rådman i Regensburg, och hans tidigare fleråriga krigstjänst "för Vår ungerska krona emot hela kristenhets arvfiende, turken",⁶ nämns i diplomtet. Krigstjänsten

Ill. 7. Rådmannen i Regensburg "Iohannes Wolffgangus Schiltl", son till Wolfgang (ill. 6). Eftersom han till skillnad från Johann (ill. 5) inte tillhörde den 1581 adlade släktgrenen förde han det äldre vapnet, här återgivet med oppsplitsat hjälmtäcke och sinistervänt. Porträttkopparsstick från kort efter hans död 1658.

The member of the council of Regensburg "Iohannes Wolffgangus Schiltl", son of Wolfgang (ill. 6). Unlike Johann (ill. 5) he didn't belong to the family branch which was ennobled in 1581, so he carried the older coat of arms, here depicted facing sinister and with the mantling in one whole piece. Portrait engraving in copper from shortly after his death in 1658.

Ill. 8. Svenska ätten Schildts vapen. Skrafferad teckning, enligt uppgift efter naturaliseringsdiplomtet. Jämför not 9.

The coat of arms of the Swedish family Schildt. Hatched drawing, accordingly after the naturalisation diploma (the existence of which though not known at present).

förklarar vapenförbättringen, som bestod av ett tillägg av ett lejon svingande en sabel.⁷

För att lejonet ska få tillräckligt med utrymme, så behöver balken sänkas något när vapnet tecknas. Hela bakgrundsältet är inte längre rött, utan blått upptill och rött nedtill. Dessa förändringar ställer till bryderi för den som skriver blasoneringen. I konceptet kan man se hur flera tillskrivningar infogats mellan raderna och hur slutligen en ny formulering formats i marignalen. Resultatet blir att skölden beskrivs som "delad" (styckad) i två lika delar ("in Zweij gleiche teil also abtailt"), varvid den nedre delen i sin tur är delad (osv).

Accepterad som adlig

I en annan del av kristenheten blev enligt uppgift vid samma tid, 1580-talet, en

Ill. 9. I Jürgens Schildts sigill, belagt 1651, är det vanskligt att avgöra men inte omöjligt att vingarna är delade. Höjd: 10 mm. På brev från Jürgen Schildt (egenhändigt: Jürghen Schilltt) i Magnus Gabriel de la Gardies samling, E 1545, Riksarkivet. Foto: Magnus Bäckmark.

Seal of Jürgen Schildt, known 1651. It is hard to tell, but it is not impossible that the wings are parted per fess. Hight: 10 mm. On a letter from Jürgen Schildt (in his own writing: Jürghen Schilltt) in Magnus Gabriel de la Gardies samling, E 1545, Riksarkivet. Photo: Magnus Bäckmark.

Barthold Schildt, officer i polsk krigstjänst, tillfångatagen av ryssarna. Han uppges ha varit son till en Christoffer Schildt, bördig från Bayern men inflyttad till Sesswegen i Livland.*

Om uppgifterna är korrekta, så kan hans son Jürgen Schildt († 1662), som naturaliserades till svensk adelsman 1642, av kronologiska skäl inte tillhöra Georg och Martin Schillts adliga ätt.

Inget talar dock emot att Jürgen, om han nu härstammade från Bayern, tillhörde samma släkt som regensburgarna men inte den 1583 adlade grenen och i så fall då rätteligen borde ha använt det äldre vapnet.

Hur som helst så introducerades Jürgen – eller Jöran, som han kallades på svenska – med ett vapen (ill. 9-11) som uppvisar obetydliga skillnader mot adelsvapnet från 1583.

Under 1700-talet uppfördes flera släktgrenar Schildt på riddarhusstamtavlan för dennes ätt, däribland den gren som fortfarande idag med drygt 40 medlemmar. Forskning har visat att dessa släktgrenar inte härstammar från Jürgen, så egentligen borde de ha introducerats under egna, nya nummer på Riddarhuset – men gjort är, så att säga, gjort. Svenska ätten Schildt omfattar idag förutom ovannämnda dryga 40 medlemmar också grenar av den finska ätt Schildt som immatrikulerades på Finlands riddarhus 1818, sedan dessa

Ill. 10. I Kejsers vapenbok från 1650 – Sveriges äldsta tryckta vapenbok – är vingarna inte delade. Notera rubriken Sköldter (i plural). In the armorial printed by Keijsjer 1650 – the oldest printed armorial in Sweden – are the wings not parted per fess. Note the headline Sköldter (plural of the family name).

Ill. 11. Riddarhuskölden ansluter nära till Kejsers vapenbok (ill. 9), med lejonet dubbelsvansat. Foto: Riddarhuset.

The shield in the House of nobility is close to the design in Keijser's armorial (ill. 9), with a double tail on the lion. Photo: the House of nobility.

1946 och 1978 vunnit representationsrätt på Sveriges riddarhus. Dessa tidigare finska grenar inom den svenska ätten består idag av ca 20 medlemmar. Jämför släktöversikten i ill. 18.

Nämnda släktgrenar, inkluderat den finska ätten, kan inte följas längre tillbaka än 1600-talets senare del. Ytterligare en släktgren, som till skillnad från alla hittills nämnda inte inskrivits på något riddarhus, fortlever också i Finland. Denna grens äldste till namnet kände stamfader vet man var brorson till den nuvarande sven-

Ill. 12. Huvudbaner i Tuna kyrka i Småland för ryttmästaren Adam Schil[d]t (1655–1714) till Syserum och Kulltorp i Tuna socken samt Hjortö i Hjorteds socken. Bilden är vänligt utlånad av Inga von Corswant-Naumburg. Foto: Nils Naumburg.

Funeral arms in Tuna parish church in Småland for captain Adam Schil[d]t (1655–1714) of Syserum and Kulltorp in Tuna parish and Hjortö in Hjorted parish. By courtesy of Inga von Corswant-Naumburg. Photo: Nils Naumburg.

ska huvudmannagrenens stamfader, men det inbördes sambandet mellan alla de övriga grenarna är oklart.

Denna historia är intressant eftersom den ger exempel på så många överspridningar. Om det vapen som uppges ha förlänats 1458 då var nytt vet vi förvisso inte säkert, men Jürgen Schildts användande av adelsvapnet från 1583 är med stor sannolikhet inte med arvsrätt, utan genom överspridning. Hans vapen i sin tur, tillsammans med hans säte och stämma på riddarhuset, blir sedan som vi sett överfört

till personer som möjligen var avlägsna släktingar till honom (och patricierna i Regensburg för den delen), men inte ättlingar till honom.

Varierande vingar

Blasoneringstekniskt intressant är också att se hur vapnen varierar. Skölden från 1583 är i diplommet fastställt såsom styckad, varvid nedre hälften i sin tur är styckad. Detta är en onödigt fastlåsande blasonering, när man av det praktiska bruket ser att användaren fortfarande ser en balk, som kan sänkas vid behov, i sköldemärket.

Ill. 13. Sigillavtryck gjort av Ludvig Schildt 1811, på brev från honom i Otto Henric Nordenskjölds släktarkiv, volym 18, Riksarkivet. Det är ovanligt stort, höjd: 30 mm. Foto: Magnus Bäckmark.

Seal of Ludvig Schildt 1811, on a letter from him in Otto Henric Nordenskjölds släktarkiv, volym 18, Riksarkivet. It is quite big, height: 30 mm. Photo: Magnus Bäckmark.

Ill. 14. Kammarherren Ludvig Schildt använde ännu i juni 1821 sitt gamla gigantiska signet (ill. 13), men i februari 1822 använder han detta nya signet, höjd: 25 mm. Otto Henric Nordenskjölds släktarkiv, volym 18, Riksarkivet. Gravyren visar att han då var riddare av 1:a klassen av ryska S:ta Annas orden. Värddighe- ten, som vad gäller ordnar i väst brukar kallas kommandör med storkors, framgår genom att skölden ligger på en kraschan och omges av ordensbandet (med ordens valspråk på), vars ändar ligger i rosett under ordenstecknet. Två lejon har ryckt in som tillfälliga sköldhållare. Foto: Magnus Bäckmark.

The chamberlain Ludvig Schildt used still in June 1821 his old, huge seal (ill. 13), but in February 1822 this new seal, height: 25 mm. Otto Henric Nordenskjölds släktarkiv, volym 18, Riksarkivet. The engraving reveals that he at this time was a knight of the first class of the Russian Order of S:ta Anna. This dignity, which in western orders usually is called commander with grand cross, is shown with the placing of the shield on a star and surrounding it with the ribbon (with the motto of the order written on it) and the ends of the ribbon showing tied together under the insignia of the order. Two lions appear as decorative supporters. Photo: Magnus Bäckmark.

Anmärkningsvärd är också skillnaden mellan vad som i Siebmacher beskrivs som en sluten örnflykt ("geschlossener Flug") (ill. 2) till skillnad från en öppen ("offener Flug") (ill. 3). I nordisk heraldik – åtminstone svensk – ser vi vanligen inte detta som två olika hjälmprydnader, utan som varianter av en och samma. En sådan syn avspeglar ett mer flexibelt förhållningssätt. Två vingar bör ju kunna tecknas såväl sedda framifrån som från sidan, helt beroende på hur konstnären väljer att använda hjälmen.

Svenska ättens hjälmprydnad, som återtas i Klingspors vapenbok 1890, är också anmärkningsvärd. I naturaliseringsdiplomet ska vingarna ha varit delade omväx-

lande i blått och rött och övre hälfterna belagda med sköldemärkets balk (på dexter vinge: ginbalk).⁹

Man kan fråga sig om den rätt underliga delningen av vingarna, som därtill medför färgmöte mellan blått och rött, kan vara resultatet av en tecknares missförstånd av en blasonering. På riddarhuskölden och följande bevarade framställningar är det ginbalken/balken som avdelar blått från rött, inte en delande skura. Kärnan i kompositionstanken tycks vara att sköldemärkets färger blått och rött båda ska återtas på vingarna – till skillnad från i 1583 års vapen, där vingarna är belagda med det äldre sköldemärket, vari hela fältet är rött.

Ill. 15. I Riddarhusets samling finns en stamp i gul sten, höjd: 10 mm, infattad i ett silverhandtag. Det är inte omöjligt att också denna stamp kan ha tillhört Ludvig Schildt, eftersom den har sköldhållande lejon, precis som signetringen i ill. 14. Foto: Magnus Bäckmark.

In the collection of the House of nobility is this seal made of a yellow precious stone, height: 10 mm, mounted in a silver handle. It is not impossible that also this seal can have belonged to Ludvig Schildt, since it has lion supporters, just as the seal in ill. 14. Photo: Magnus Bäckmark.

Ill. 16. Finska adliga ätten Schildts vapen, i G. A. Kajanus vapenbok (1840). Här är vingarna både ovan till och ned till skrafferade såsom blå.

The coat of arms of the Finnish noble family Schildt, in G. A. Kajanus' armorial (1840). Here are the wings overall hatched blue.

När jag fick i uppdrag att teckna släktens vapen 1998 så valde jag att följa riddarhusmålningen. Hellre det än att upprepa den ologiska delningen av vingarna, vilken alltså, enligt min uppfattning, kan vara ett framställningsfel.

Texten ovan är en bearbetning av det föredrag om släktens vapenutveckling som artikelförfattaren höll för Föreningen släkten Schildt i Sverige på dess släktemöte på Bo gård på Lidingö den 6 april 2003.

Noter

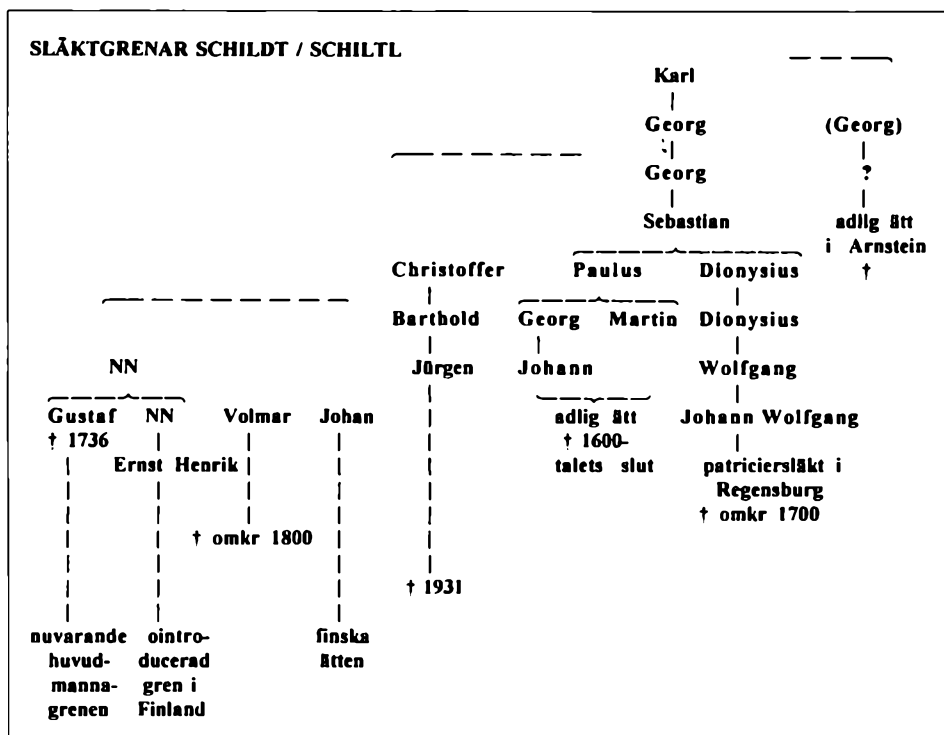
1. I en släkthistorik för släkten Lerchenfeld, som genom ett 1572 ingånget giftemål härstammar kognatiskt från släkten Schiltl (jämför not 2).
2. Allt hittills omtalat (inkl det som nämns i not 1) återgår på Otto Fürnrohr: *Das Patriziergeschlecht Schiltl in Regensburg*,

Ill. 17. Artikelförfattarens tolkning av vapnet 1998. Nybörjaren röjer sig på att skölden är proportionerligt för liten och hjälm-täcket dåligt omslutande. I teckningen har eftersträvat att avbilda lejonet i någorlunda samma riktning som hjälmen.

The author's interpretation of the coat of arms 1998. The beginner reveals himself in that the shield is proportionally too small and the mantling not embracing the shield enough. In the drawing it was a challenge to depict the lion in somewhat same direction as the helmet.

- i Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg, 97. Band (1957), s. 379 f. Ill. 1, 3, 5 är hämtade ur denna artikel.
3. Siebmachers grosses Wappenbuch, Band 22, *Die Wappen des bayerischen Adels*, Teil I (1971), s. 176 f. med Tafel 181.
 4. Fürnrohr, a. a., s. 370 f., 390 f.
 5. Den tyska texten lyder (med reservation för möjliga feltydningar här och var): So haben wir Inen Ir Uhralt anerErbt Wappen und Claenot, Mit Namen ein rotter oder Rubinfarber Schildt, darinnen von dem hindten undten gegen dem vorden oben eglch der schreg nach geendt, ein gelbe oder goldfarbe Straßen, darinnen nacheinander dreij Plawen oder Aßurfarbe Schildte. Auf dem Schild ein Stechhelm baid

III. 18. Översikt på de olika släktgrenarna Schildt/Schiltl.
Overview of the different family lines of Schildt/Schiltl.

seits mit roth und gelber helbmdckhen und darob von solchen farben einem gewundnen Pausch geziert, darauß Ir Sachßen fürwerts ehrwent ein doppelte rotte oder Rubinfarbe Adlersflüg, dadurch von dem hindten gegen dem vorden oben eglich der schreg nach, ein gelbe Straßen mit drij Plawen Schildtlein wie im Schildt erscheinendt. Nachuolgender maßen geziert gepeßert, Nemblichen den Stechhelm in einem freijen Adenlichen offene Turniershelbm, und den Pausch in ein gelbe oder goldfarbe Königeliche Cron darauß erscheinen zwo aufgethane

rotte oder Rubinfarbe Adlersflüg, Ir Sachßen gegeneinander ehrwent, durch beide derselben mit zusamen geendten nach ein der schreg nach geendt, ein gelbe Straßen mit darinhabendten drij Plawen oder Aßurfarben Schildten, wren dert und Inen dieselben hinfüren alß zufüren und zugeprauchen gegant und erlaube, Alß dann – Rudolff.

6. "unsrer Cron Hungars wider gemainer kristenhait Erbfeindt den Turkh".
7. "gegen dem vordern obern eglich, zum Chrumen geschicht, eines gechröndten gelben leuens gestalt, mit zu rükh aufge-

wornem Schwankh, Rott ausgeschlagner Zungen, unnd in seinem vordrechten Pranken zum Straich haltten Ploßen Säbell”.

8. Gustaf Elgenstierna: Den introduccerade svenska adelns ättartavlor, VII (1932), s. 1; Siebmachers grosses Wappenbuch, Band 25, Der Adel der russischen Ostseeprovinzen, 2. Teil, Nichtimmatrikulierter Adel (1980), s. 186; Genealogisches Handbuch der livländischen Ritterschaft, Band I (1929), s. 91, 93.
9. Siebmacher, a. a., s. 186, med Tafel 124. Något naturalisationsdiplom synes inte finnas bevarat idag, eller möjligen är det ett fel i Siebmacher att teckningen skulle återgå på ett sådant. Frithiof Dahlby och Jan Raneke i Svenska adelns vapenbok (1967), s. 192, beskriver vingarna som delade på det sättet, men missar den behövliga preciseringen att det är övre hälften av vingarna som sedan är belagda med ginbalk respektive balk.

Summary

In the 15th century Bavaria emerged a patrician family Schiltl (Schildl, Schildel, Schiltel, Schültil, Schilt, Schildt etc). A Georg Schiltl is believed to have been enobled in 1458 by the emperor Frederick IV with the arms Gules on a bend Or three escutcheons Azure. Any patent is though not preserved. The oldest known historic record of the arms dates from 1471 and is drawn for a Cristoff Schildt (ill. 1). Another version, known from 1554, is shown in ill. 2.

Most prominent the Schiltl family became in Regensburg. They provided not less than nine town council members to the town from 1495 onwards. The last one of these was Johann Wolfgang Schiltl (ill. 6).

Two brothers, Georg and Martin Schiltl, were ennobled in 1581 by the emperor Rudolph II and then received an "improved" coat of arms (ill. 3). Two years later, in 1583, the same brothers received yet another improvement of their coat of arms (ill. 4). The addition of a lion with a scymitar is in the patent motivated by Martin Schiltl's service to the Hungarian crown for several years against the Turks.

In 1642 a Jürgen Schildt received naturalisation in Sweden, in other words was accepted in the House of nobility there. He is believed to be of the same descent as the above mentioned Regensburg brothers, but how is not known. The Swedish noble family Schildt used and uses anyway basically the 1583 arms with some difference in the wings in the crest; the wings are both blue and red (ill. 11), not red overall like in the 1583 arms. The odd parting per fess of the wings (ill. 7) is probably a result of a misunderstanding of a description in words of the arms. Unfortunately, this version is quite widely spread in the literature. More credible to be rendered as the accurate Swedish arms is the arms as it is depicted in the House of nobility (ill. 11).

Glemt kongevåben i Helsingør

Af Erling Svane

I gården til det gamle Svancapotek på hjørnet af Strandgade og Brostræde sidder over en tidligere port, der nu er vindue til en ejendomsmægler, et kongeligt våben med to af heraldikkens mest ansete dyr som skjoldholdere.

Det er det engelsk-hannoveranske kongevåben, der i 1800-tallet blev sat op som skilt og vartegn for konsulen for Storbritannien og Hannover i Helsingør. Om det dengang har siddet inde i gården er nok tvivlsomt. Det har formentlig haft sin plads over porten til gården i Brostræde.

Hovedskjoldet er delt i fire felter og har et midterskjold samt et hjerteskjold. 1. og 4. felt viser Englands tre leoparder, 2. felt har Skotlands løve og 3. felt Irlands harpe. På skjoldet er sat den engelske kongekrone med en løve.

I midterskjoldets tre felter sidder våbenerne for Braunschweig (to løver), Lüneburg (en løve i et felt strøet med hjerter) og Niedersachsen (den hvide hest, der også er Hannovers og Westfalens våben). På skjoldet sidder den hannoveranske kongekrone, der i 1816, efter at Hannover

Det engelsk-hannoveranske våbenskjold i den gamle apotekergård i Helsingør. – Foto: E. Svane.

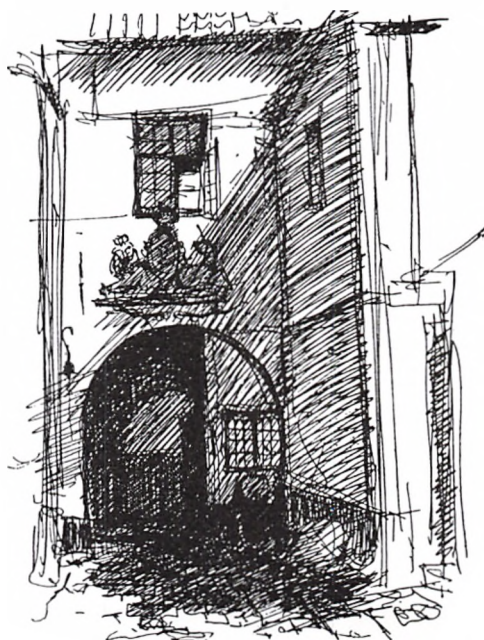
i 1814 var blevet kongerige, afløste den tidligere kurfyrstehue, som fra 1715 havde prydet midterskjoldet. Den kurfyrstelige hue var en høj rød fløjlspluld holdt oppe af en kant af hermelin.

Hjerteskjoldet indeholder den romersk-tyske rigskrone, den såkaldte Charlemagne-krone, der henviser til ærkeskatmesterembedet i det hellige romerske rige. Charlemagne-kronen er fejlagtig tilskrevet Karl den Store (Carolus Magnus)(747-814), frankerkonge og romersk kejser 768-814, idet den blev lavet til kejser Otto 1. den Store (912-973) i 962. Kronen opbevares i dag i Wien.

Våbenet holdes af den engelske løve og den skotske enhjørning. Hovedskjoldet er omslynget af Hosebåndordenens bånd med indskriften: HONI SOIT QUI MAL Y PENSE (Skam få den, der tænker ilde derom). Under våbenet og de to skjoldholdere er et bånd med de engelske kongers valgsprog DIEU ET MON DROIT (Gud og min ret).

Hannover hørte i middelalderen til hertugdømmet Sachsen, der i 1137 kom til det welfiske hus. Welfer-hertugen Henrik Løve af Sachsen og Bayerns (1132/33-1195) sønnesøn Otto Barn (1204-1252), hvis mor var Valdemar Sejrs (1170-1241) søster Helene († 1233), blev i 1235 hertug af Braunschweig-Lüneburg. Fra ham stammer de følgende herskere over Braunschweig-Lüneburg og Hannover i ca. 600 år.

En efterkommer, hertug Ernst August af Braunschweig-Lüneburg (1629-1698), indyndede sig hos den tyske kejser og vandt herved i 1692 titlen som kurfyrste af Hannover. Hans søn, hertug Georg Ludvig (1660-1727), forenede i 1705 hele

Gårdparti i Svaneapoteket med det engelske våben over porten.

Braunschweig-Lüneburg og blev i 1714 tillige konge af Storbritannien og Irland som Georg 1. Personalunionen mellem Hannover og England blev hermed grundlagt af ham. Arveretten til den engelske trone tilkom ham på grund af, at moderen Sophie af Pfalz (1630-1714), der selv i 1701 blev arving til den engelske krone, var barnebarn af kong Jacob 1. (James 6.) af England, Irland og Skotland (1566-1625).

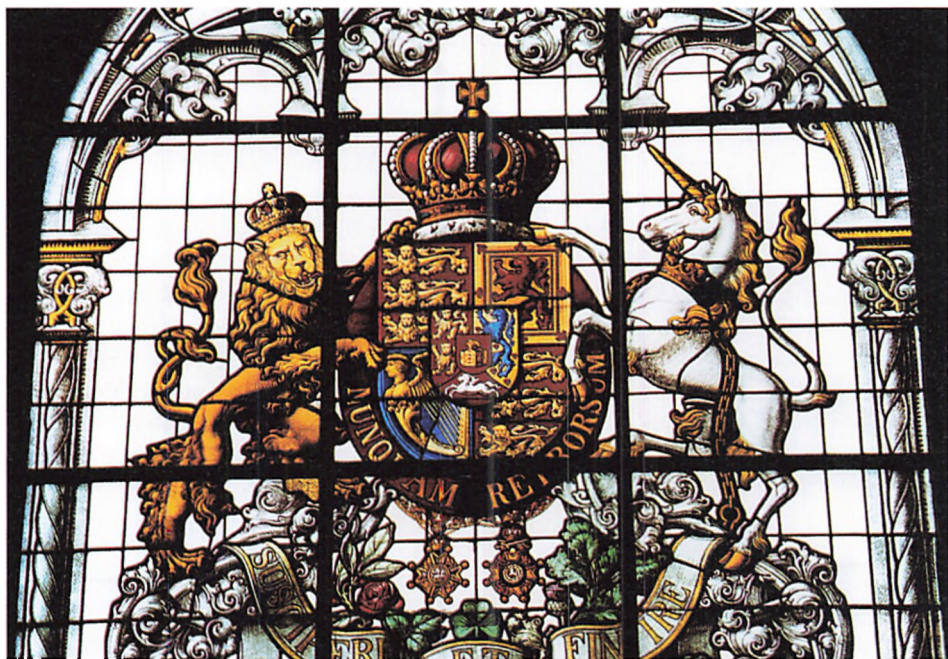
Skjoldet med de ovennævnte sammensatte våbener er derfor det våben, som kongen af Storbritannien og kongeriget Hannover anvendte i perioden 1816 til 1837, hvilket vil sige kongerne Georg 3. (1738-1820), Georg 4. (1762-1830) og Vilhelm 4. (1765-1827).

Vilhelm 4. blev som konge af Storbritannien efterfulgt i 1837 af dronning Victoria (1819-1901), der som kvinde ikke kunne arve sit stamland Hannover. Her blev Vilhelm 4. som konge over Hannover efterfulgt af broderen Ernst August 2. (1771-1851). Den sidste konge af Hannover var Ernst Augusts søn, Georg 5. (1819-1878), som regerede indtil 1866, hvor kongeriget blev opløst og Hannover indlemmet i Preussen.

Man må gå ud fra, at våbenet i Helsingør har været anvendt som konsulatskilt i tidsrummet 1816-1837, og ifølge en oversigt over de handlende i Helsingør i 1830, som kan ses i S. Sterms bog fra 1831, Topographie over Frederiksborg Amt, er

det en Christian Fenwick, som da var engelsk-hannoveransk konsul i Helsingør.

Udover at det glemte våben er et interessant minde om engelsk og hannoveransk indflydelse i Helsingør i 1800-tallet, er der en helt speciel forbindelse til Danmark i våbenskjoldet. Midterskjoldets 2. felt i (guld) med (røde) hjerter og en oprejst (blå) løve, er som nævnt våbenet for Lüneburg. Valdemar den Stores (1131-1182) datter Helene, søster til Valdemar Sejr, blev i 1202 gift med hertug Vilhelm af Lüneburg (1184-1213), hvis far var welfer-hertugen Henrik Løve. Helene havde i sine segl følgende omskrift: HELENA*DE*LVNEBVRCH*SOROR*WALDEMARI*REGIS*DANIE (Helene

Det engelsk-hannoveranske våben, som det ses i en glasmosaikrude i Bomann-Museet i Celle. – Foto: E. Svane.

af Lüneburg søster til Valdemar konge af Danmark). Det er en usædvanlig betegnelse i et segl, men den viser, at det danske kongenavn virkelig betød noget i Europa.

Hertug Vilhelm fik 1208 hertugdømmet Lüneburg efter faderen og førte ligesom sønnen Otto Barn faderens våben med en løve. Vilhelms barnebarn, hertug Johan 2. af Braunschweig-Lüneburg (ca. 1242-1277), førte derimod en afledning af sin farmors fædrene våben: En af de tre danske blå løver i et med røde hjerter bestrøet guld skjold. Dette våben var herefter hertugdømmet Lüneburgs våben, indgik derefter i Braunschweig-Lüneburgs våbener og siden i Hannovers og Storbritanniens våbener. Det er den dag i

dag en markant del af byerne Celles og Lüneburgs våbener.

Dette danske islæt i det gamle våben i Helsingør gør fundet af konsulatskiltet endnu mere spændende. Hvorfor det engelsk-hannoveranske kongevåben stadig sidder på væggen i apotekergården - også efter at den senere efterfølgende engelske vicekonsul fik kontor i Stengade 79, har det ikke været muligt at få en forklaring på.

Det burde vel egentlig opbevares på Bymuseet som et minde om den tid, hvor Helsingør på grund af Øresundstolden var en international by, der vrimlede med udenlandske søfolk og handlende, og hvor store europæiske lande var nødt til at have en konsul i byen.

Heraldica varia

Tredje nordiska heraldik-konferensen

I maj 2005 samlades närmare åttio personer i Oslo för att delta i den tredje nordiska heraldikkonferensen med temat *Nordiska unioner: ingående och upplösning – heraldik och flaggväsen*. Programmet med föredrag var som tidigare år utlagt över en heldag, lördagen den 14 maj, och en halvdag, söndagen den 15, men en välkomstmottagning hade arrangerats redan på fredagskvällen av Oslo kommun. Den ägde rum på Oslo Ladegård i det medeltida, ursprungliga Oslo på kort avstånd från Akershus fästningsområde, dit själva konferensen förlagts.

Vid den eleganta mottagningen gav ordförande Per Ditlev-Simonsen från Oslo kommun och några konferensdeltagare en överblick av Oslo Ladegård, som genomgått olika bygg-

nadsfaser sedan 1200-talet, då den var biskop Nikolas borg. Sång och musik från olika tidevarv följde, dessutom en visning i byggnaden samt en rundvandring i den regnvåta men mäktiga Ruinparken.

På lördagen öppnades konferensen i Fancehallen på Akershus av Allan Tønnesen, ordförande i Heraldiska Sällskapet, och Tom S. Vadholm, ordförande i Norsk Heraldisk Forening samt generalmajor Thorbjørn Bergersen, ordförande i årets organisationskommitté. Givetvis aktualiserades redan vid denna öppning jubileumsåret 2005, då hundraårsminnet av unionsupplösningen mellan Norge och Sverige uppmärksammas i de bägge länderna.

Dagens inledande föredrag hölls av Nils G. Bartholdy under titeln *Förhandlingarna mellan Sverige och Danmark, som år 1819 ledde till att Fredrik VI avstod från att föra det nor-*

Kring det norska riksvapnet på Akershus Slott grupperar sig konferensdeltagarna. – Foto: Mikolaj Orlinski.

Generalmajor Thorbjørn Bergersen håller välkomstalet vid middagen lördagen den 14 maj. Till vänster ses Allan Tonnesen. – Foto: Mikolaj Orlinski.

ska lejonet. Den historiska bakgrunden till freden i Kiel 1814 skisserades och gav förklaringen till Danmarks avstående av Norge till Sverige. Ett gammalt rike som i många sekler varit förenat med Danmark trädde således i union med Sverige. Det var naturligt att denna omvälvande förändring skulle återspeglas i de bägge ländernas vapen. Den svenske kungen Karl XIII, adoptivfader till den blivande Karl XIV Johan – den förste bernadottekonungen – gav redan under loppet av 1814 en mer framträdande placering av det norska lejonet i sitt vapen, där det samsas på huvudskölden med tre kronor och folkungalejonet.

Emellertid var det ett starkt krav från Sveriges sida att Danmark skulle upphöra med att föra det norska lejonet i sitt vapen. Detta heraldiska problem sammankopplades med den ekonomiska fråga som gällde den dansk-norska monarkins statsskuld, vilken nu i viss mån skulle fördelas till Sverige-Norge. (Däremot aktualiserades ej den gamla frågan om tre kronors kvardröjande, vilken tidigare hade varit känslig.) Nils G. Bartholdy visade exempel

från övriga Europa, främst England, vars vapen med de franska liljorna kommit att återspegla förlorade besittningar, och sålunda blivit kontroversiella pretentionsvapen, till irritation och förvecklingar under sekler.

“Heraldik är politik” – denna slagkraftiga devis formulerades något senare under konferensen. Och i Nils G. Bartholdys framställning redogjordes för stormakternas medling i konflikten mellan Danmark och Sverige samt de statsrättsliga diskussionerna på hög nivå. I Sverige gick man så långt att ett formellt uttalande gjordes att inga skrivelser skulle mottagas från Danmark i det fall att Norges lejon ingick i sigillet!

Vid Karl XIV Johans tillträde till tronen aktualiserades frågan ånyo och år 1819 framträder slutligen Fredrik VI:s vapen klart förändrat, utan det norska lejonet. I stället har Islands, Färöarnas och Grönlands emblematiska djur infogats: den krönte klippfisksen, väduren och isbjörnen.

Den heraldiska tvisten mellan de bägge länderna Danmark och Sverige måste ses inte bara i sitt politiska utan även psykologiska sammanhang. Karl XIV Johan ville säkerställa sin märkliga karriär och nyvunna position som grundare av en kunglig dynasti. Han var angelägen om att befästa bilden av sin lyckosamma erövring av Norge, en kompensation för förlusten av Finland genom 1809 års krig. Unionsriket Norge deltog knappast själv i de heraldiska diskussionerna, eftersom utformning av ett statsvapen vid denna tid snarast sågs som ett kungligt prerogativ.

Därefter följde Tom C. Bergroths föredrag *Storfurstendömet Finlands heraldisk-vexillogiska manifestationer i förhållande till Ryssland fram till 1917*. Inledningsvis behandlades Finlands övergång år 1809 från att ha varit en del av det svenska riket till att ha blivit ett

storfurstendöme i Ryssland. En hög grad av autonomi tillerkändes denna privilegierade del av det ryska riket. Inte minst kom språk och rättsväsen att förbli svenska. Den mest påtagliga förändringen för gemene man var säkert att ryska soldatuniformer syntes på gator och torg. I heraldiska sammanhang var givetvis den ryska dubbelörnen den förhärskande, men det finska lejonet fick oförändrat leva vidare inte minst som hjärtsköld i stället för Moskvas vapen, något som blivit fallet i Polen.

Långt in mot slutet av 1800-talet rådde en positiv inställning i Finland till Ryssland, men då påbörjades en medveten förryskning av storfurstendömet. År 1896 utfärdades till exempel ett förbud mot all annan flaggning än med den ryska vitblå-rosa trikoloren. Då hade man i Finland i decennier flaggat med en blåvit korsflagga och även i viss mån med någon form av lejonflagga, modellcrad på Finlands vapen.

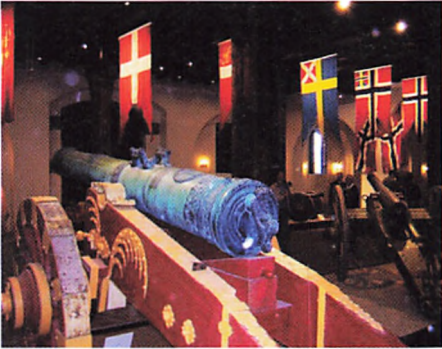
Tom C. Bergroth gick vidare in på handelsflottans flaggning under orostider, segelsällskapens preferens för blåvita flaggor och inte minst de nationalistiska strömningarna både gällande det finska heraldiska lejonet och de blåvita flaggfärgerna. Författaren Zacharias Topelius hade redan vid mitten av 1800-talet lanserat blått och vitt som Finlands färger – symboler för sjöar och vintersnö. Han kom även att framhålla att en nationalflaggas färger inte nödvändigtvis måste utgå från motsvarande heraldiska vapen. Avslutningsvis berättade Tom C. Bergroth, att den finska truppen ej hade tillåtit att ha en egen flagga vid öppnandet av de olympiska spelen i Stockholm år 1912. En namnskytt var det enda som fick utmärka landet under detta sista skede före 1917 och den slutgiltiga självständigheten.

Det tredje föredraget, *Unionen 1814 och dess inverkan på Sveriges "kongeväpen"*, hölls

av Clara Nevéus. Hon betonade starkt att den stora förändringen heraldiskt sett kom först i och med Oscar I:s troninträde 1844, även om många stridigheter funnits rörande symboler, färger, handelsflagga och vapen. Härtill kom reella problem i fråga om utrikesförvaltning och försvar, vilka i princip skulle skötas gemensamt men där Norge hade svårt att få gehör för sina synpunkter.

I det stora svenska riksvapnet hade av tradition den regerande monarken sitt familjevapen som hjärtsköld. Som nybliven konung fortsatte Karl XIV Johan med denna tradition och infogade en kluvan hjärtsköld med Vasa-vapnet och sitt eget förvärvade Ponte Corvo-vapen, alltså den "böjda bron" och den "korp" som utvecklats till napoleonsk örn. Emellertid uppvisade nu sedan 1814 det svenska riksvapnet det norska lejonet på en framträdande, hedersam plats. Clara Nevéus poängterade att vapnet för den skull ej kan benämnas unionsvapen. Först långt senare kom alltså ett helt nytt sådant vapen till stånd.

Bakgrunden till det nyskapade vapnet var en begäran år 1837 från det norska stortinget om en översyn av titel-, flagg- och vapenfrågor. Den kommitté som arbetade med dessa frågor kom att framlägga sitt förslag först år 1844, strax efter Karl XIV Johans död. Efter många diskussioner framkom vissa resultat under Oscar I:s regeringstid, bland annat den berömda "sillsallaten". Detta var ett reviderat unionsmärke som innehöll både den norska och den svenska flaggans färger – och skulle användas för båda. Vidare fastställdes det nya unionsvapnet och i vilka sammanhang det skulle användas. Lösningen var en kluvan sköld med krona över vardera sköldhalvan men dessutom omgiven av ett krönt vapentält. Den bernadotteska hjärtskölden hade på sedvanligt vis lagts över huvudskölden med dess

Kanonhallen, en av Akershus inspirerande miljöer. – Foto: Mikolaj Orlinski.

tre fält: Sveriges tre kronor och Göta lejon till heraldiskt höger samt Norges lejon med helgonkungens yxa till heraldiskt vänster.

Clara Nevéus framhöll emellertid att detta unionsvapen kom att bli relativt okänt i Norge för gemene man. I Sverige däremot sågs det oftare, eftersom bruket att utse "kunglig hovleverantör" med rätt att använda vapnet infördes så småningom. Dessutom fick detta vidlyftiga vapen skänka glans åt högtidliga invigningar av järnvägar och andra ceremonier, då medlemmar av kungahuset ofta deltog. Efter det att den fredliga unionsupplösningen skett 1905 fastställdes i lag det svenska riksvapnet, som fortlevde ganska undanskymt. Norge hade redan 1898 i protest tagit bort unionsmärket från sin handelsflagga men unionsupplösningen kom även för Sveriges del att innebära att den "rena" flaggan blev den rätta och enda möjliga.

Mitt på lördagen hade en visning arrangerats på Akershus Slott. Konferensdeltagarna fick se de vackra renässansvåningarna, vilka används för officiell representation på hög nivå inte minst statsbesök. Dessutom visades slottskyrkan från 1580-talet och den kungliga gravkammaren från 1948.

På eftermiddagen läste Harald Nissen Guðný Jónasdóttirs föredrag *Islands falkvapensköld – bakgrund och historia*, eftersom hon själv tyvärr fått förhinder att delta. Som inledning lämnades en god, handfast förklaring till det emblem för Island som en torr fisk eller klippfisk – i allmänhet torsk – hade blivit sedan medeltiden. Till stora delar av Europa exporterades denna viktiga vara och en krönt klippfisk hade kommit att bli Islands vapen, vilket också syns på Olaus Magnus *Carta Marina* från 1539.

Emellertid ville islänningarna mot slutet av 1800-talet komma ifrån detta vapen, som betraktades som föga ädelt ("en huvudlös torsk") och intresset kom att riktas mot falcken, ett klart aristokratiskt djur men även ekonomiskt viktigt, eftersom Island under långa tider exporterat jaktfalkar. Dessutom fanns denna fågel etablerad i några enskilda personers vapen, alltså bland de få islänningar som över huvud taget varit vapenförande genom seklerna. Den kände konstnären Sigurður Guðmundsson propagerade också för ett falkvapen. Mot en blå bakgrund tecknade han en vit, flygande falk.

I samband med utökad självstyrre för Island, som ännu var förenat med Danmark, fastställdes år 1903 det nya isländska vapnet. Emellertid hade den flygande falcken från Guðmundssons förslag nu ersatts av en sittande silverfalk i blått fält. En del besvärliga diskussioner följde, eftersom den först publicerade bilden visade falcken felvänd mot heraldiskt vänster. Tillsammans med den grönländska isbjörnen och den färöiska väduren skulle den stackars falcken te sig eländig i det danska riksvapnet. Dessutom såg den klart "slokande och uppstoppad" ut – man gissade på en förebild från Köpenhamns naturhistoriska museum.

När Danmark hade erkänt Islands suveräni-

tet år 1918 var det så redan dags att avveckla falkvapnet och ett helt nytt vapen stadfästes följande år. Det var helt enkelt den efterlängta- de nationsflaggan, av nordisk modell, som fick bilda utgångspunkt för vapnet. Det erhöll vid denna tid en kunglig krona, vilken försvann i samband med republikens utropande 1944. Den stora nyheten 1919 var dock att fyra omdebatterade fabelgester de facto infördes som sköldhållare: drake, tjur, grip och bergjätte, beskrivna som beskyddare av Island redan i Snorre Sturlassons sagor.

Den isländska falcken hade dock inte försvunnit helt! – I samband med den danske kungen Kristian X:s besök på Island år 1921 instiftades den isländska falkorden. Denne kung blev också den förste stormästaren, men i och med införandet av republikanskt stats- skick övergick värdigheten till presidenten.

Lördagens avslutande föredrag, *Det norska lejonet omkring år 1814*, hölls av Lars Tanger- aas. Som bakgrund till sin framställning berättade han om det norska lejonets "livsduglig- het" genom århundraden, trots att Norge var i union med Danmark under många sekler och därefter ett århundrade knappt med Sverige. I Europa var det starka, krönte lejonet med nationalhelgonets yxa ett välkänt vapen och emblem för Norge. I stor utsträckning kom det även att markera identitet och sammanhållning under unionstiden med Sverige. Under napole- onkrigens och den engelska blockadens svåra år blev detta heraldiska vapen till något av en politisk faktor i kraven på självstyre i största möjliga omfattning.

Lars Tangeraas kom in på en rad intressanta stilistiska detaljer i fråga om vapnets utform- ning genom tiderna. Den ursprungliga, kort- skaftade yxan – en stridsyxan – kom att bli allt längre och så småningom utformas till en hillebard. För många kom det att bli "den danska

hillebarden". I viss mån sammanhänge yxans förändring med sköldformen och utformning- en av lejonets kropp. Som unionskonung behöll Karl XIV Johan denna "danska hille- bard" så länge han levde, men med Oscar I återupprättades den kortskaftade yxan och lejonet fick en kraftfull, upprest ställning. En rad olika mynt, sigill och framställningar av vapnet visades, inte minst Eidsvollstampen.

Sammanfattningsvis kunde den reflektio- nen göras att inte bara det strikt heraldiska innehållet utan även smärre förändringar i frå- ga om stilistisk utformning ofta är relaterade till tronskiften och politiska förändringar, ut- över svängningar i estetiska värderingar. Anmärkningsvärt är att det nya, ståtliga kung- liga slottet i Oslo, vilket stod färdigt ett par årtionden efter unionstidens början, ej innehöll någon som helst heraldisk utsmyckning. Där- emot kom det nygotiska Oscarshall, det lilla lustslottet strax utanför innerstaden, att uppvi- sa unionsvapnet samt de norska och svenska vapnen.

Efter generalförsamlingen för Heraldiska Sällskapet var konferensdeltagarna inbjudna till en stämmingsfull middag i en låg 1600-tals- byggnad på själva Akershus fästningsgata. Senare på kvällen fortsatte samvaron i Oslo "Kvadratur" på First Hotel Noble House, det hotell där de flesta deltagare bodde.

Söndagen den 15 maj var halv konferens- dag, med de tre sista av de sammanlagt åtta föredragen. Först på morgonen talade Leif Tengström om *De svenska kungarnas använd- ning av Finlands lejonvapen och lejonets upp- tagande i Tsarryslands vapen*. Här fick delta- garna en god exposé över spridandet av känne- dom om Finland i Europa, inte minst genom det finska lejonet. I likhet med sin "kollega", det norska lejonet, hade Finlands lejon sedan medeltiden varit känt i Europa. Redan före den

svenske hertig Johan – sedermera Johan III – hade tre personer under medeltiden haft titeln hertig av Finland.

Leif Tengström visade i en rad sammanhang hur kunskap förmedlades om Finlands faktiska och även mytologiska historia. Bröderna Olaus Magnus och Johannes Magnus var i sådana sammanhang mycket aktiva och välkända. Leif Tengström visade även olika bildframställningar från dokument, gravmonument etc. av det finska lejonet, i synnerhet hur det hade utformats genom tiderna och hur det hade placerats i relation till andra heraldiska vapen, framför allt det svenska. Även en rad intressanta citat lästes upp.

Diskussionen av detta finska lejon genom tiderna utmynnade i ett klagörande av dess symbolvärde. Helt klart befinner det sig i strid, med ett draget, rakt svärd, och trampar ned ("betrampar") en kroksabel, en "ryssesabel". Innebörden är att det kristna, västerländska, "positiva" Finland besegrar det hedniska, kätterska, ociviliserade, negativa "österlandet" – Ryssland.

Efter det stora kriget 1809 hade Ryssland skyndsamt sett till att detta vapen – faktiskt i den utformning det fått i Erik Dahlberghs *Suecia antiqua et hodierna* – stadfästes i den ryska heraldiken för den nya erövringen. Anmärkningsvärt nog kunde Finland självt, som storfurstendöme inom Ryssland, i hög utsträckning använda detta vapen, inte minst som hjärtvapen. Först genom den ryska heraldiska reformen 1857, vilken leddes av den från Tyskland komne Bernhard von Koehne, nytecknades det finska lejonet. I den nya versionen "betrampas" kroksabeln ej längre!

Dagens andra föredrag av Jan Oskar Engene hade titeln *Unionsinträdet 1814 och unionsupplösningen 1905: konsekvenser för norskt och svenskt flaggväsen*. En rad vackra och tyd-

liga översikter av flaggväsendet i de bägge länderna presenterades, såväl förslag som faktiskt existerande flaggor. De olika typerna av flaggor till lands och till sjöss togs här upp till diskussion, såväl de nationella som militära samt handelsflaggorna inte minst viktiga för det sjöfarande Norge.

Utvecklingen av den norska nationalflaggan i sin nuvarande utformning hade förberetts så väl under 1800-talet att det knappast skedde en genomgripande förändring med unionsupplösningen. Vissertligen hade förslag kommit om "lejonmärken", det vill säga om att utnyttja det välkända norska lejonet även för flaggan, men den nordiska korsflaggemodellen segrade. Den mörkt blå färgen hade mer eller mindre klart definierats under 1800-talet i den norska flaggan, till skillnad från den svenska flaggan, som haft en "vacklande" utveckling och gått från en mörkare till en ljusare, snarast himmelsblå nyans. Också den gula färgen hade ursprungligen varit mörkare.

Även om den norska flaggan kan ses som en utvidgning av Dannebrogen med ett blått kors lagt över det vita, bör man betrakta denna röd-vitblå flagga också som en sinnebild för ungdom, förnyelse, frihet, i samklang med de franska och amerikanska färgerna och samtidens uppfattning av dem. De facto skiljer sig även den röda nyansen i den norska flaggan från Dannebrogens "krapproda". Vissa andra egenskaper hos de danska, norska och svenska flaggorna belystes, inte minst skillnaden mellan den svenska tretungade örlogflaggan och den danska, med "split" men utan tunga.

Som avslutning kom Hans Cappelens föredrag *Omvälvningen år 1905 med ändringar i riksvapnet och det kungliga vapnet. Republikanska alternativ?* Två populära vykort visades allra först, så att konferensdeltagarna skulle känna den nationalromantiska stämningen i

Norge strax före unionsupplösningen 1905. Det första kortet visade en ung kvinna med långt, ljusst hår fladdrande i vinden. Klädd i röd klänning, med dekor i blått och vitt står hon på en fjälltopp, blickande segervisst framåt. Den norska lejonskölden vilar mot hennes ben och en yxa är placerad intill hennes fötter. Det andra vykortet visar en trött, äldre herre lutande sig över ett skrivbord. Han bär en hög, trekronorsprydd hatt.

Efter unionsupplösningen nytecknades det norska lejonvapnet av Eilif Peterssen efter gamla förebilder. Ett helt nytt element kom då in i bilden, nämligen ett litet "halvt" lejon på toppen av den kungliga kronan över skölden. Enligt Hans Cappelen var detta en charmerande förnyelse av vapnet som även innebar en nationell särpräglning av kronan. På inbjudningskort och andra dokument visades vapnet med detta extra "halva lejon". Han beklagade att Hallvard Trætteberg år 1937 starkt gått emot denna utformning i sin skrift *Norges krone og våpen* (utdelad som särtryck 2005 till konferensdeltagarna), vilket medfört att detta lilla halva lejon helt försvunnit. Trættebergs argument hade varit att en kunglig krona med glob och kors ej borde få ett tillägg av nationell karaktär. Detta skulle kunna innebära att landets regering ville framstå som högre än "Vår Herre och naturlagarna".

Vidare diskuterade Hans Cappelen utformningen av det ibland "avmagrade" och "omanliga" lejonet, liksom andra stilistiska detaljer, inte minst den kungliga kronan. Det är inte oriktigt att i vissa sammanhang använda en rak, öppen krona av medeltida karaktär, i stället för den slutna bygelkrona som numera vanligtvis betecknar kunglighet, men i Norden först tillkom som existerande kunglig krona under renässansen.

I viss motsättning till Sverige och dess i

norskt tycke överdrivna prakt kom det nya norska riksvapnet att vara relativt enkelt. Helt klart skulle det väletablerade lejonet med yxan framträda så klart och tydligt som möjligt. Den regerande monarkens släktvapen ingår ej som hjärtsköld, dessutom finns inga sköldhållare. Eftersom republikanskt statskick ej infördes i Norge efter 1905 ägde aldrig några seriösa diskussioner rum om ett icke kungligt riksvapen. Som avslutning diskuterade emellertid Hans Cappelen sådana alternativ och tog upp en rad exempel från olika håll i världen.

Sammanlagt under denna tredje nordiska heraldikkonferens hade åtta föredrag hållits, varav ett författat av en isländsk heraldiker. Dessutom hade två deltagare från Island infunnit sig. Detta var första gången sedan konferensernas början som Island varit så väl representerat. Världandet Norge hade flest deltagare med 38 personer, därefter i fallande ordning kom Sverige, Danmark, Finland, Island och sist Polen med en deltagare. Det bildmaterial och de resonemang som presenterades av de olika föredragshållarna överlappade ibland varandra, vilket snarast var en fördel. Det var uppenbart att samtliga vinnlagt sig om att ta upp inte bara de förändringar som faktiskt kommit till stånd inom heraldik och flaggväsen utan även olika förslag och diskussionsinlägg, populära bilder i omlopp, smeknamn och öknamn. För konferensdeltagarna var det givande att känna sig delaktigt av de dåtida strömningarna på olika håll i Norden. Helt klart är det bilder som bäst stimulerar till diskussion. Ett stort antal frågor och inlägg rörde den stilistiska utformningen av vapen och flaggor.

Slutligen framfördes formellt ett tack till den norska organisationskommittén och samtliga de personer som arbetat med konferensen, främst generalmajor Thorbjørn Bergersen utan

vars medverkan konferensen ej hade kunnat äga rum på Akershus. Denna fästning från 1200-talet, med sitt ärorika förflutna, strålande läge och alla museer och övriga faciliteter hade varit en ypperlig plats för konferensen. Emellertid var det ett flertal personer som erhöll ett välförtjänt tack för sitt arbete: Nils G. Bartholdy, Hans Cappelen, Harald Nissen, Geir Nordhus, Kaare S. Sidselrud, Allan Tønnesen och Tom S. Vadholm. Dessutom hade konferensen erhållit stöd från Det Kgl. Norske utenriksdepartement, Nordiska Kulturfonden och 1905-markeringen, Forsvaret.

En uppmaning rikades sedan till föredrags-hållarna att snarast skicka in sina texter och bilder för publicering i *Heraldisk Tidsskrift* och sällskapets webbsidor. Allra sist framträdde Nils G. Bartholdy som kunde meddela att den fjärde nordiska heraldikkonferensen kommer att äga rum i maj 2007 på Frederiksborg Slott i Hillerød. Temat är *Vapnen för nordiska riddare av Elefantorden, Dannebrogorden och Serafimerorden samt statssymbolik i de nordiska ordenstecknen*.

Som avslutning visades en specialutställning på Forsvarsmuseet på Akershus om det norsk-svenska militära samarbetet vid 1800-talets mitt. Dessa gemensamma manövrar på Gardemoen i Norge eller Axvalla i Sverige var en stor succé, inte minst på grund av det vidlyftiga sällskapsliv som då idkades. "Lystleir", det vill säga "lustläger", kom dessa manövrar att bli kallade – inte utan anledning.

De norska värdarna hade organiserat ett privat program efter konferensen, i vilket flera personer deltog. Förutom gemensamma måltider och turistbesök blev det firandet av den 17 maj som stod i centrum. Att vara med i publiken framför det kungliga slottet alltmedan musikkårer och flaggviftande skolbarn drog förbi i solskenet var en säregen upplevelse. För

dessa arrangemang och personlig gästfrihet svarade Hans Cappelen, Geir Nordhus och Tom S. Vadholm.

Marianne Sandels

Flaggkongress i Argentina

Den 21:a internationella kongressen i vexillologi ägde rum första augustiveckan 2005 i Argentinas huvudstad Buenos Aires. Vid kongressens invigning medverkade honnörsvakt och musikkår ur Regimiento de Infanteria I "Patricios Buenos Aires". Vid flagghissningen spelades *Marcia Vexillum* av Harry Sernklef, överlämnad till den internationella flaggfederation FIAV vid kongressen i Stockholm 2003. Marschen citerar i trion *Sveriges flagga*, och det kändes märkligt och högtidligt att under Argentinas himmel lyssna till de välkända tonerna "Flamma stolt mot dunkla skyar".

Förhandlingarna inleddes med en paneldiskussion om vexillologins framtid, en diskussion som inte lämnade några djupare spår. Föredragen, som var 24 till antalet, var uppdelade i fyra avdelningar: subnationella flaggor (5), flaggor över tid och historia (9), argentinska flaggor (7) samt nya flaggor och nyheter om flaggor (3). En andra paneldiskussion rörde bevarande av flaggdokumentationssamlingar och kom mest att handla om det stora problemet vad man skall göra med sina samlingar, då livet börjar ebba ut.

Sydafrikanen Bruce Berry talade om den sorgliga utvecklingen av kommunala flaggor i Sydafrika där heraldiken fått ge vika för logomanin. Maria Cristina Hernandes behandlade provinsen Saltas flagga, som infördes på scenen av en gaucho. Att visa upp flaggoriginal är alltid tacksamt, inte minst för närvarande fotografer. FIAV:s president Michel Lupant, som är en flitig resenär, levererade två föredrag, ett om politiska flaggor på Madagaskar och ett om

Andreas Herzfeld med flaggan för tyska koloniernas guvernör.

flaggor i södra Indien, Maldiverna och Sri Lanka. Där kom vi tyvärr farligt nära rena frimärkssamlandet. Kanadensaren Kevin Harrington, som är så svenskorienterad att han har publicerat en bok om flaggor i Sverige och bär en svensk flaggslips, talade om flaggor i de hundraåriga provinserna Alberta och Saskatchewan.

Tysken Andreas Herzfeld talade om flaggor i de tyska kolonierna och visade upp enbart flaggoriginal. Även britten Graham Bartram, som visade brittiska "obskyra" flaggor, förlitade sig i hög grad på flaggoriginal. Där kunde vi första gången se den flagga som HRH Duchess of Cornwall (fd Camilla Parker-Bowles) skall föra, om och när hon blir drottning. Detta föranledde genast en fråga till föredragshållaren om hur stor chansen (eller

riskan) var att detta skulle inträffa. Svaret blev fyra till ett.

Whitney Smith, "vexillologins fader", talade om "the flag pole", och då blev man genast påmind om det irriterande nomenklaturproblem nordiska och tyska språk har kontra engelska, nämligen att "flag" till skillnad mot "flagga" är överterm till "colour", "standard" etc. Med "flag pole" avsågs nämligen inte endast flaggstång, utan även fanstång.

Av föredragen kan slutligen nämnas det som Rafael Yates Sosa höll om användandet av flaggor i de gamla kulturerna i Mellanamerika. Då visades en flagga som antogs 2004 för en fortfarande levande Maya-folkgrupp i Mexico, en flagga som avviker från de flesta andra flaggor.

Utflyktsdagen ägnades åt en utfärd till

Graham Bartram med flaggan för HRH Duchess of Cornwall, om och när hon blir drottning.

Argentinas andra stad Rosario, dit vi anlände efter en tre timmar lång färd över det enformiga Pampas. Argentinas flagga hissades där för första gången 1812, och där har uppförts ett kolossalt nationalmonument, där flaggan hyllas. I en flagghall är landets flagga anbringad inom glas och ram i något som påminner om ett altare, och då besökarna hyllar flaggan blåser en trumpetare *Silencio*. Vid en 35 meters flaggstång med en 8 meters flagga sker varje dag klockan 18.30 en ceremoni med trupp och musikkår. Då avlöses hedersvakten, nedhalas flaggan, ges gevärssalva och släppes duvor upp. Den musikkår som tjänstgjorde vid vårt besök var 121:a signalbataljonens musikkår.

Sista dagen avslutades med en bankett, där tal hölls och utmärkelser utdelades. Till och med varje delegat och ledsagare fick ett deltagarcertifikat. Efter några oförglömliga dagar lämnade vi ett land som hyller sin flagga, som numera märkligt nog har solen endast på ena

sidan, och sina hjältar med samma intensitet. Nästa kongress äger rum i Berlin den 5-10 augusti 2007.

Lars C Stolt

Kirkelig heraldikk IV

Habemus papam! Benedict XVI – men har vi fått et våpen som er tradisjonen verdig?

Den romersk-katolske kirkes nye overhode, Benedict XVI, har tradisjonen tro fått et nytt våpen som pave. Her slutter imidlertid likheten med tradisjonen for øvrig. Fra forskjellig hold er det kommet reaksjoner på våpenet, noen overstrømmende positive, de fleste mer reservert.

Våpenet er tegnet av den apostoliske nuncio erkebiskop Andrea Cordero Lanza di Montezemola som skal være Vatikanets nye heraldiske ekspert etter den uforlignelige erkebiskop Bruno Heim. Dessverre er det mye som tilsier at monsignore Lanza di Montezemola ikke er

den verdigste efterfølger efter avdøde erkebiskop Bruno Heim.

Å tegne et våpen for en pave setter nødvendigvis alle evner på prøve, en paves ønsker er det ikke alltid like lett å avvise, noe erkebiskop Heim opplevde i forbindelse med utformingen av pave Johannes Paul IIs våpen.

Imidlertid er det i Benedict XVIIs våpen så mye nytt at det burde ha vært reagert kraftig, spesielt siden det her innføres klare brudd med en århundrelang kirkelig tradisjon, til like med brudd på innarbeidede heraldiske regler.

Våpnet er tredelt ved et mantelsnitt hvorav det er de øverste feltene som skaper størst problemer. Elementene er hentet fra erkebispedømmet München-Freisings våpen som var det erkebispedømmet Josef kardinal Ratzinger ledet før han ble kalt til Rom som leder for troskongregasjonen. Feltene er hhv. dexter i gull, et naturlig maurerhode med røde lepper og kronet med en rød krone og sinister i gull, en naturlig bjørn med en rød oppakning (symbol for St. Korbinian som var Freisings første biskop), hovedfeltet er i rødt, et gull musling-skjell. En lengre beskrivelse av motivasjonen for våpnet er å finne på Den Hellige Stols hjemmeside (www.vatican.va) forfattet av ovennevnte monsignore Lanza di Montezemola.

At den nye paven ifølge denne fremstillingen har lagt til side også tradisjonen med et valgsprog er overraskende, men må bare taes til etterretning. Pave Benedict XVIIs motto som erkebiskop og kardinal var "Cooperatores Veritatis" (sannhetens medarbeidere – sitert fra 3 Joh 8: ... for at vi kan bli medarbeidere for sannheten.) – at å fjerne dette motto betyr "openness without exclusion to all ideals that may derive from faith, hope and charity", stadig ifølge Lanza di Montezemola, finner jeg vanskelig å se begrunnelsen i.

At man fra en kirke som under erkebiskop Heim opplevde en heraldisk renessanse i tråd med pavelige bestemmelser om bl.a. minsket bruk av diverse attributter rundt skjoldet, har latt fremstille et pavelig embedsvåpen hvor Den Hellige Stols heraldiske symbolikk er så godt som helt fjernet er meget overraskende, spesielt tatt offisielle utsagn om å følge i tradisjonen fra pave Johannes Paul II etc.

Man har valgt et våpen for paven som helt unødvendig bryter mot heraldikkens tinkturregler – et problem som lett kunne vært unngått ved å avstå fra å benytte naturfarve som tinktur hva gjelder maurerhodet og bjørnen, begge elementene kunne med fordel vært gjengitt med sort i stedet for naturfarve. Ut fra feltenes tinkturer er det heller intet som tilsier nødvendigheten av å benytte naturlig farve som tinktur i dette tilfelle.

Den pavelige tiara, kjent gjennom århundrene som et av symbolene for Vatikanet sentralt

Pave Benedict XVIIs våpen slik det offisielt presenteres fra Den Hellige Stol, tegnet av erkebiskop, monsignor Andrea Cordero Lanza di Montezemola, apostolisk nuncio.

Pave Benedict XVI's våpen fremstilt i tradisjonell stil med tiara, tegnet av den italienske heraldiske kunstner Marco Foppoli.

har blitt erstattet av en mitra som med sine antydninger til kronene fra tiaraen blir som en vanskaping mellom en mitra og en tiara. Som mitra betraktet er den en dårlig løsning da de tre ultrastiliserte kronene kun gir en antydning til tiaraen, og for øvrig ligner lite på mitraen for øvrig. Et interessant moment er at mitra ikke benyttes i den katolske kirkes heraldikk for embedsbesitteren, og har vært fjernet som ledd av biskopenes våpen siden begynnelsen av det 20. århundre. En katolsk biskop eller erkebiskop gjenkjennes ved den kirkelige hatt og korsstav relevant for hans embede. Mitraen i den katolske kirke har derimot vært brukt som timbrering til våpenet for det enkelte (erke-)bispedømme. Således blir det feil å si at bruken av mitraen i Benedict XVI's våpen er en henvisning til hans rang som biskop av Roma og på den måten skal bidra til å vise hans samhörighet med bispekollegiet. Han fører her som attributt et element som det ikke er bisko-

Pave Benedict XVI's våpen tegnet etter mønsteret fra Den Hellige Stol av Marco Foppoli. Se også hans hjemmeside: www.marcofoppoli.com

per og erkebiskoper tillatt å benytte som timbrering av deres embedsvåpen. Det er vanskelig å se at dette medfører en tilnærming til bispekollegiet heraldisk sett. Det er for øvrig i den anglikanske kirke og enkelte protestantiske kirker hvor mitraen betegner biskopens eget embedsvåpen.

Også bruken av pallium som timbrering har vært restriktiv for erkebiskoper på lang tid grunnet den overlesning av ytre attributter til biskopelige våpen man tidligere har slitt med. Også her er altså de uttalte intensjoner ikke i samsvar med de heraldiske realitetene. Med disse klare avvik fra den etablerte heraldiske tradisjon for pavelige våpen, kan man også frykte at det har blitt åpnet en Pandoras eske m.h.t. kommende bispevåpen og den heraldiske arven fra Bruno Heim. Vi kan med spenning vente på neste utgave av *Annuario Pontificio* for å se hvordan Benedict XVI's våpen blir presentert der.

For Nordens vedkommende blir den første prøven hvordan våpnet til biskop-clcct Markus Bernt Eidsvig, Can.Reg, vil se ut. Vil det følge den etablerte tradisjon, eller vil vi også her få et brudd med den klare tradisjon etablert av erkebiskop Heim? For (erke-)biskoper som besitter et (erke-)bispedømme skal normalt 1. og 4., evt. 1. felt være forbeholdt bispedømmets/stiftets våpen, mens de øvrige kan gjengi biskopens personlige våpen eller ordensvåpen osv. Pr. i dag er dette ikke tilfelle med våpnene til biskop Gijzen av Reykjavik, biskop Schwenzer av Oslo eller biskop Wrobel av Helsingfors. Biskop Arborelius av Stockholm har et våpen fullt i pakt med tradisjonen og biskop Kozon av Kjøbenhavn har våpen under utarbeidelse som vil oppfylle disse vilkårene, og vi håper at den nye biskopen i Oslo Katolske Bispedømme, biskop-electus Markus Bernt Eidsvig Can.Reg. vil få et våpen som står i denne tradisjonen.

Kaare Seeberg Sidselrud

Kommentar till Lars C Stolts recension av UniR FM 2003

Lars C Stolt gör ett mycket träffande konstaterande genom rubrikvalet – "Allt fler utmärkelser i ett krympande försvar" – i sin anmälan av *Uniformsreglemente för Försvarsmakten* (UniR FM) 2003 års utgåva (i *Heraldisk Tidskrift* nr 91, sid. 48f). Det är förvisso så att både mängden tjänstetecken och utmärkelser har ökat i Försvarsmakten under senare tid. Den tidigare linjen av återhållsamhet, vilken tydligast framgår i en utredning från 1950-talet före införandet av arméns uniform m/60, framstår som helt övergiven. Utredningen konstaterade ganska torrt att det fanns ett mycket stort antal olika fackområden och utbildningslinjer. Slutsatsen blev att det var ogörligt att ha tjänstetecken för alla dessa. Fallskärmsjägare

och helikopterpiloter var bland de få vilka fick särskilda utbildningstecken.

Jag vill här lämna några kommentarer och utvecklingar med anknytning till recensionen, med fokus på den konstnärliga aspekten på heraldik.

Den första frågan Lars C Stolt berör är egentligen den konstnärliga utformningen av tjänstetecken. Jag instämmer fullt ut i hans kritik av att det numera förekommer skafferade tjänstetecken. Det går dock att gå ett steg längre och ifrågasätta om tjänstetecken alls ska utföras med en sköld i botten. Huvuddelen av arméns tjänstetecken i metall till uniform m/60 (dessa används även till den nuvarande efterföljaren: uniform m/87) skapades av ädelsmeden Sigurd Persson. En vägledande princip var att undvika att ta med vapenskölden, vapnets huvudmotiv skulle återges fristående direkt mot uniformstyget. Syftet med detta var att underlätta identifieringen av uniformsbärandens tillhörighet, alltså egentligen en praktisk tillämpning av goda heraldiska principer. En underliggande sköld försvårar möjligheten att känna igen ett tjänstetecken genom kontrastverkan mot tyget inte finns samt att motivet blir förminsakat för att rymmas på en sköld. Sigurd Perssons utformning av tjänstetecknen är självständig i förhållande till de då använda fullständiga heraldiska vapnen för förbanden. Exempelvis har inte Upplands regementes riksäpple samma konstnärliga utformning i det tecknade heraldiska vapnet respektive i tjänstetecknet till uniformen. Granskas de uniforms-tjänstetecken som har tagits fram under senare tid så har tjänstetecknen i de flesta fall en direkt förlaga i det fastställda heraldiska vapnet avsett för tryck på papper. Någon mer omfattande ytterligare konstnärlig bearbetning för att omsätta det tecknade vapnet till ett fungerande tjänstetecken förefaller inte alltid att finnas.

I recensionen berörs även införandet av basker och därtill hörande baskertecken, den konstnärliga utformningen av dessa lämnas dock därhän. Jag vill här beröra två exempel. Det första är baskertecknet för Amfibiekåren, tecknet ska föreställa ett vikingahuvud med en hornprydd hjälm, det är ursprungligen en lokal förbandssymbol som vunnit ett större genomslag. Förutom de historiska synpunkter man kan ha på hjälmar så missförstods det lokalt upptecknade vapnet av den arbetsgrupp som centralt i Försvarsmakten tog fram underlaget till alla de nya baskertecknen häromåret. Arbetsgruppen tolkade inledningsvis motivet som en "stiliserad samurajhjälm". Trots denna uppenbara misstolkning av motivet behölls den ursprungliga utformningen till det fastställda baskertecknet. Istället har beskrivningen reviderats, måhända efter det att man centralt upplysts om att motivet faktiskt skulle föreställa en vikingahjälm. Vi har alltså i praktiken att göra med en "logotyp" - det vill säga en fastställd utformning och inte som i heraldiken ett fastställt innehåll. Det lokalt framtagna ursprungliga förbandstecknet återfinns på sid. 286 i uniformsreglementet och baskertecknet på sid. 271.

Det andra exemplet är baskertecknen för Artilleriet och Luftvärnet. Båda truppslagen har en rund granat med eldsflammar, luftvärnets granat är också bevingad. Studerar man äldre tjänstetecken som föreställer granater så framställs granatens håll oflast som relativt litet vilket överensstämmer med den verkliga konstruktionen av äldre granater. På de nya baskertecknen är granatens håll så stort att det hela i det närmast ser ut som en kruka varur eldsflammar slår upp.

Sammanfattningsvis anser jag att Lars C Stolt har många poänger i sin recension men han går lite vilse i sina utfall. Uniformsregle-

mentet är intressant ur ett heraldiskt perspektiv eftersom tjänstetecken och förbandssymboler i regel hämtar sitt innehåll från heraldiken och utgör en praktisk tillämpning av den. Det heraldiska vapnet på riddarens sköld har förminskats och fästs på uniformen. Det verkligt intressanta är därför den konstnärliga omformningen av ett heraldiskt vapen från att vara tecknat till att bli ett fungerande tjänstetecken. Utöver Försvarsmaktens oförmåga att hålla i en formligen exploderande flora av tjänstetecken är det enligt min uppfattning den bristande konstnärliga ambitionen som är det rikligt allvarliga.

Slutligen kan jag också nämna att många av bilderna i reglementet troligen är över tio år gamla och fanns med redan i arméns uniformsreglemente från år 1993. Bilderna måste i ett flertal fall ha bearbetats digitalt för att följa med i de ändringar som gjorts sedan dess. De "mannekänger" Lars C Stolt tror sig se är mig veterligen officerare och värplikliga, jag har personligen träffat ett flertal av dem. Det hade exempelvis varit mer fruktbart att göra ett utfall mot det mycket tveksamma generella bärandetillstånd för Tempelherreorden och S:t Lazarus Orden som medges på reglementets allra sista rader. Detta tillstånd utgör ett totalt brott mot all tradition rörande bärande av utmärkelser till svensk uniform.

Henrik Sjövall

Rättelse

På sida 15 i föregående nr (Heraldisk Tidskrift, nr 91, 2005) har två bildtexter omkastats. Uppe till höger är vapnet för ätten Antell, vars bildtext är nere till vänster. Nere till vänster är vapnet för ätten Etholén, vars bildtext är uppe till höger. Redaktören beklagar förväxlingen.

Ny kgl. våbenmaler i Danmark

Ronny Andersen, der studerer historie og dansk ved Syddansk Universitet i Esbjerg, har de seneste år markeret sig som en fremragende heraldisk kunstner. Han har tegnet en ny version af Færøernes våben, der bruges i officielle sammenhænge på Færøerne og af Færøernes repræsentationskontorer på samme måde som ambassadeskilte, og for Hofmarskallatet har han nytegnet det danske kgl. våben. Af andre offentlige opgaver, han har løst med glans, kan nævnes militære og civile våbener og mærker og på det seneste ikke mindst kommunevåbener. Ronny Andersen har med stor indlevelse skabt en række personvåbener og er i gang med at tegne samtlige våbener til Danmarks Adels Aarbog i farver. Den 1. juli 2005 blev han udnævnt til kgl. våbenmaler ved Ordenskapitlet, hvor han med sine evner og inspiration vil kunne sætte sit præg på elefant- og storkorsridderens våbener i mange år. Ronny Andersen er 26 år, er medlem af Heraldisk Selskabs styrelse og redigerer vort elektroniske nyhedsbrev. Man kan læse mere om Ronny Andersen og se eksempler på hans kunstneriske formåen på hans hjemmeside www.arsheraldica.dk.

Nils G. Bartholdy

International kongres i Skotland i 2006

Den 27. internationale kongres for genealogi og heraldik vil finde sted fra den 21. til den 26. august 2006 i Skotland. Kongressen arrangeres af The Heraldry Society of Scotland and The Scottish Genealogy Society. Den formelle vært er chefen for den officielle heraldiske myndighed, Lord Lyon, der sammen med heroldskollegiet på en særdeles synlig måde vil tage del i kongressen. Deltagelse i kongressen vil utvivlsomt blive en usædvanlig oplevelse. Møderne holdes på University of St. Andrews, der ligger i nærheden af Edinburgh, og der bliver mulighed for indkvartering på universitetets område. Kongressens tema er: Myth and Propaganda in Heraldry and Genealogy. Man kan læse mere om kongressen på www.congress2006.com.

Nils G. Bartholdy

3. Beretninger om lokalafdelingernes virke

Nils G. Bartholdy omtalte Københavns-afdelingens foredragsrække. Lars Olav Johansen oplyste, at Trondheim-afdelingen har afholdt fire møder.

4. Beretninger fra nedsatte udvalg

Der har ikke været nedsat udvalg i det forløbne år.

5. Forelæggelse af det reviderede regnskab

Bo Møller forelagde regnskabet, der viser et lille overskud. På Knud Pranges vegne kritiserede Carsten Frölich, at der var lånt fra skriftfonden. Allan Tønnesen præciserede, at den til enhver tid siddende styrelse kan anvende fondens midler på den måde, styrelsen finder tjener selskabets interesser bedst, idet skriftfonden ret beset er en særlig konto, hvorpå der er indsat midler i gode tider, og der ikke eksisterer nogen fundats eller lignende for fonden. De betydelige midler, som Goods Fond gennem årene har bevilget selskabet, er der for langt størstepartens vedkommende leveret "valuta" for i form af to årlige hefter af tidsskriftet samt værket "Dansk heraldisk Bibliografi 1569-1999". Af en stor særbevilling til bogudgivelsesformål ydet af Goods Fond henstår der en rest på ca. 30.000 kr., som der rigeligt er dækning for i skriftfonden. I øvrigt blev der også lånt fra skriftfonden i Knud Pranges formandstid. Hans Cappelen konstaterede, at der var balance i regnskabet, og at selskabet er solvent. Revisoren Steen Zangenberg havde ingen bemærkninger til de fremsatte udtalelser. Carsten Frölich efterlyste et budget. Allan Tønnesen sagde, at det på grund af skiftet til nyt trykkeri ikke havde været overskueligt. Det vedtoges, at der for fremtiden opstilles et budget.

6. Fastsættelse af næste års kontingent

Allan Tønnesen foreslog uændret kontingent. Dette blev vedtaget.

7. Behandling af indkomne forslag

Der var ikke indkommet forslag.

8. Valg af medlemmer og suppleanter til styrelsen

Steen Clemmensen og Allan Tønnesen (begge Danmark) og Hans Cappelen (Norge) genvalgtes, og Ronny Andersen (Danmark) og Martin Sunnqvist (Sverige) nyvalgtes. Som suppleanter genvalgtes Niklas Procopé (Finland), Geir Helgen (Norge) og Arni Th. Arnason (Island), og Martin Asker (Sverige) nyvalgtes.

9. Valg af revisorer og revisorsuppleanter

Steen Zangenberg og Lene Clorius (begge Danmark) genvalgtes. Som suppleanter genvalgtes Erling Svane og Sigvard Mahler Dam (begge Danmark).

10. Eventuelt

Allan Tønnesen udtalte en tak for det arbejde, som Peter Kurrild-Klitgaard (Danmark), Henrik Klackenborg og Jesper Wasling (begge Sverige) har udført til gavn for selskabet.

Nils G. Bartholdy (ref.)

**Referat af
Generalforsamlingen
Societas Heraldica Scandinavica
lørdag den 14. maj 2005 i Oslo**

1. Valg af dirigent

Tom S. Vadholm blev valgt og konstaterede, at generalforsamlingen var indkaldt i overensstemmelse med vedtægterne.

2. Formandens beretning

Styrelsen havde konstitueret sig med Allan Tønnesen som formand, Nils G. Bartholdy som næstformand, Steen Clemmensen som sekretær, Bo Møller som kasserer og Poul Holstein som redaktør.

Nedgangen i medlemstallet er standset. Selskabet har 440 medlemmer. De fordeler sig med 196 i Danmark, 105 i Sverige, 71 i Norge, 27 i Finland, 8 i Island og 33 i andre lande.

Økonomien er anstrengt. Selv om tidsskriftets redaktør arbejder gratis, og der ikke gives honorar til artiklernes forfattere, og styrelsesmøderne afholdes uden udgift for selskabet, har det været nødvendigt at dække et underskud ved lån i selskabets skriftfond. Fra og med hefte 91 sættes tidsskriftet fortsat i Danmark, men selve trykningen foregår i Oslo. Da der ikke betales moms i Norge, vil selskabet næste år spare ca. 17.000 DKK. Selskabet har med tak modtaget tilskud fra Alfred Goods Fond, Letterstedtska Föreningen og Frederik og Emma Kraghs Mindelegat samt portostøtte fra den danske bladpulje.

Der blev den 13. maj 2005 afholdt et møde med de nationale heraldiske foreninger i Sverige, Norge og Finland om mulighederne for et formaliseret samarbejde. Et udvalg med Tom S. Vadholm som formand vil se nærmere herpå. Det overvejes desuden at udvide antallet af ikke-danske styrelsesmedlemmer.

Medlemmerne opfordres kraftigt til at foreslå heraldisk interesserede, at de melder sig ind i selskabet. Hvervefolderen, der foreligger på dansk, oversættes til de andre nordiske sprog.

Der arbejdes fortsat med følgende udgivelser: Peter Kurrild-Klitgaards bog om "Heraldiske Mottoer", Per Hougaards bog om "Symboler i Heraldikken", Kaare S. Sidselruds "Våpenrulle for de katolske biskopper og overhyrder i Norden efter reformationen". Desuden påtænkes det stadig at genudgive Sven Tito Achens bog "Heraldikkens femten Glæder". Endelig forbereder Allan Tønnesen en udgivelse af den dansk-norsk-islandske enevoldsarveregeringsakt fra 1661 med ca. 3.000 segl for adel, gejstlighed og borgerskab.

Det ældgamle københavnske skydeselskab vil udlåne 20 heraldiske skydeskiver fra ca. 1750 og fremefter til en permanent udstilling på herregårdsmuseet Gammel Estrup i Jylland, og selskabet vil i den forbindelse gøre opmærksom på sin eksistens.

Jesper Wasling har designet et nyt koncept til selskabets hjemmeside og er blevet afløst af Steen Clemmensen som webmaster. Selskabet har fået et elektronisk nyhedsbrev, der redigeres af Ronny Andersen.

Den fulde ordlyd af beretningen kan læses på selskabets hjemmeside: www.heraldik.org.

Carsten Frølich meddelte, at Knud Prange var usikker på antallet af medlemmer. Allan Tønnesen sagde, at det nøjagtige antal altid vil være usikkert, fordi nogle er livsvarige, nogle restanter, som rykkes og evt. slettes, og andre er byttepartnere. Der er 35 livsvarige medlemmer. Harald Nissen opfordrede medlemmer af Norsk Heraldisk Forening til at melde sig ind i selskabet. Wilhelm Brummer foreslog at lægge beretningen på hjemmesiden.

Heraldisk litteratur siden sidst

Kommunevåbener

Jakob H. Zeuthen: *Bogen om danske kommunevåbener*. Aschehoug, 2000. 183 s. Indb.

I 1982 udkom Sven Tito Achens bog: Danmarks kommunevåbener, men siden er der unægtelig sket en del vedrørende den kommunale heraldik, så Zeuthens bog er tænkt som en afløser af Achens fremragende værk. Bogen er opbygget geografisk med kommunerne ordnet amt for amt. For hver kommune er der et kort der viser placeringen i amtet samt kommunens areal og indbyggertal. Det er en udmærket idé, men når det er sagt, må man med beklagelse sige at der ikke er tale om nogen særlig god bog. Man får allerede sine bange anelser når Jan Raneke på titelbladet optræder som "Jon Ranecke", men det er kun en bagatelagtig fejl i forhold til alle de andre.

Våbenerne er gengivet i farver, men mangler beskrivelse, og det er yderst uheldigt da farverne er gengivet katastrofalt ringe. Sølv har fået forskellige udformninger, i våbenet for Århus amt er det nærmest sort, ved Hirtshals er sølv gengivet som hvidt, men ved Hadsund som lysegråt. Sort er virkelig sort ved Jelling, men er blevet mørkegråt i Brønderslevs våben. Blåt optræder i mange variationer, ved Ulfborg-Vemb er det nærmest grønt, og det er endda på samme opslag som Vinderup der har en klar, nærmest lyseblå farve. Nørre-Sneede er derimod mørkeblåt og det er på samme opslag som Lunderskov hvor blåt er blevet gråt. Ribes løver er ligefrem blevet violette. Også gult optræder i mange variationer ved Suså som brunt, men for Holeby og Holmegaard som står på samme side er der tale om dels en varm gul dels en gulgrøn. Hårby kan fremvise nok en nuance. Denne vigtige side af bogen er ganske enkelt gået i fisk.

Forfatterens forståelse af heraldikkens hele karakter er ikke alt for sikker. Det viser sig ikke mindst ved hans holdning til de forvanskninger af våbener der er sket i de seneste år. I Nils Bartholdys anmeldelse af bogen i Fortid og Nutid er der nævnt en lang række eksempler herpå. Her skal blot anføres at Zeuthen taler om "en IT-venlig udgave" af Nordjyllands våben. Der er ganske enkelt tale om en forvanskning som består i at den blå løve og guldhjerterne er blevet sølv samt at løven er tegnet som et bovlamt dyr. Det har intet med IT at gøre – og desværre heller ikke med heraldik. Han skriver også at løven "er lånt i det gamle rigsvåben hvor den repræsenterede Nørrejylland". Det er ganske enkelt helt forkert. Han oplyser også at Sønderjyllands Amt i dagligdagen bruger "et mere stiliseret logo, et bomærke som i respekt for våbenskjoldet netop "kun" er et logo". Det er også forvrøvlet og har intet med respekt for våbenet at gøre. Ændringen består i at løverne er rundede og tegnet uden kraft samt at den vimpel som løverne holder i en stang er tegnet uden stang. Derved mister våbenet sin mening uden at det bliver mere logo eller bomærke af den grund. Der skelnes i det hele taget ikke mellem våben og logo, således kaldes Nørre Djurs ejendommelige logo et våben.

Der forekommer flere "historiske" misforståelser. Ved Grams våben skriver forfatteren at Erik af Pommern førte griffen "som personligt våben" – her er der tale om den pommeriske hertugslægts våben. Det er heller ikke rigtigt at Aggersborgs våben viser ringborgens 12 mandskabshuse; der var faktisk 48 huse. Og Christian 3. blev nok valgt i Ry men han blev så sandelig ikke kronet der, det skete i Vor Frue kirke i København. Det er heller ikke rigtigt at Ribe i middelalderen var kroningssted. I for-

bindelse med Aaskovs våben: et vædderhoved en face oplyser bogen at det "gav anledning til diskussion med indenrigsministeriet som mente at det kunne forveksles med færøernes vædder" – som imidlertid er en hel vædder i profil. Det kan ikke være rigtigt som det fremstilles her, og forfatteren lader os i stikken med hensyn til sagens rette sammenhæng. Når Esbjerg anbringes i "Skals herred" er der formentlig blot tale om en simpel trykfejl for Skads herred.

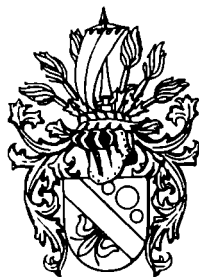
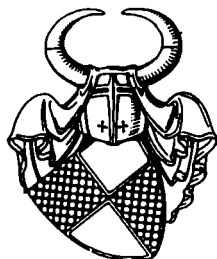
Andre gange bliver man i tvivl om hvordan teksten egentlig skal forstås. Ved Viborg oplyses det at seglet er fra 1938 og våbenet fra 1971, men længere nede hævdes det at seglet er kendt fra 1355, hvad der i hvert fald er rigtigt, men hvordan skal det opfattes? Silkeborgs våben er ifølge bogen registreret 1938, men godkendt 1900. Det oplyses at Skanderborgs segl er fra omkring 1800, men har været brugt "som våben siden før 1886". Her lades læsceren igen i stikken.

Nogle gange får man hvad jeg ville kalde nogle godtkøbsbetragtninger: Århus våben

viser to mænd i en bygning under måne og stjerne "som udfylder en tom plads eller måske er himmeltegn til navigation". Ved Gives våben, der med en dragonhjelms og en sabel henviser til dragonen Niels Kjeldsens kamp, står at sablen er anbragt i et "blodrødt felt". Feltet er rødt, og det skal måske symbolisere blod, men der findes ikke i heraldikken nogen farve der hedder blodrød.

Det er trist at forfatteren ikke har søgt kontakt med Heraldisk Selskab eller blot heraldisk kyndige der kunne have luget i teksten. For en halv snes år siden var der tale om at Selskabet i samarbejde med Hikuin skulle lave en ny udgave af Achens bog. Planen blev desværre ikke realiseret, men denne bog overflødiggør bestemt ikke en sådan nyudgave. I løbet af de nærmeste år vil kommunalreformen lave om på det heraldiske Danmarkskort, men når forholdene igen er faldet til ro, må man håbe at Heraldisk Selskab vil tage tanken op påny og lave en stor og smuk bog med gengivelse af alle de våbener der findes og har eksisteret gennem tiderne.

Knud Prange

Ældre numre af HERALDISK TIDSSKRIFT, HERALDISKE STUDIER, SHS-slips og SHS-blazer-badges (back-numbers of Heraldisk Tidsskrift, publications on heraldry, the SHS-armorial tie and blazer-badges, for sale):

Følgende numre kan stadig købes: 4, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49-50 (jubilæumsskriftet), 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90 - Pris pr. stk. kr. 70, nr. 49-50 dog kr. 300 og nr. 82-90 kr. 110 pr. stk. Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 5, nr. 41-48. Kr. 10.
Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 7, nr. 61-70. Kr. 10.

Heraldiske Studier nr. 1. Knud Prange: Våbenanetavlen. Udsolgt.

Heraldiske Studier nr. 2. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd. Kr. 50.

Heraldiske Studier nr. 3. Ole Rostock: Nøgle til 808 skandinaviske skjoldholdere. København 1990. Kr. 50.

Heraldik i Norden = Heraldisk Tidsskrift nr. 49-50. Kr. 300.

SHS-slips I. Clubtie I /darkblue, w/coat of arms in colour). Kr. 100. Udsolgt.

SHS-slips II. Clubtie I /darkblue, strewn w/small coats of arms). Kr. 150.

SHS-blazer-badges, finest goldbraid and colours. Kr. 100.

Alle priser er excl. porto (all prices in Danish kroner and excl. postage).

Bestillinger stiles til (please send your order to):

SEKRETARIATET

Bybækkpark 36, DK-3520 Farum, Danmark

E-mail: sekretariat@heraldik.org

SHS-slips samt blazer badges.

SHS club-ties as well as blazer badges.

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år DKK 260,-. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Heraldisk Tidsskrift kan ikke købes i løssalg.

Redaktør

Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark.

Redaktionsudvalg

Godsägare Henrik Degerman, Irjala Gärd, FIN-034 00 Vichtis, Finland.
Tandlæge Per Hougaard, Bülowvej 5 B, 2. sal, DK-1870 Frederiksberg C, Danmark.
Universitetslektor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Thorvaldsensvej 27, 1.th., DK-1871 Frederiksberg C, Danmark.
Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Dalen hageby '54, N-7000 Trondheim, Norge.
Patentkonsult Lars C. Stolt, Birger Jarls gatan 113 A, 4tr, SE-113 56 Stockholm, Sverige.
Amdirektor, cand.jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, DK-4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 92

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark.
Heraldisk konstnær, fil.kand. Magnus Bäckmark, Värtavägen 85 C, SE-183 60 Täby, Sverige.
Gymnasiumlærer Guðný Jónasdóttir, B.A., Reynimel 28, IS-107 Reykjavík, Island.
Fhv. universitetslektor, mag.art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, DK-2700 Brønshøj, Danmark.
Sekretærer i Berghmannska Stiftelsen, fil.dr.h.c. Marianne Sandels, Kyrkogårdsgatan 5 A, SE-753 10 Uppsala, Sverige.
Kontorleder, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, Nebbejordet 12, NO-1266 Oslo, Norge.
Major, fil.mag. Henrik Sjøvall, Österplan 13, SE-753 31 Uppsala, Sverige.
Patentkonsult Lars C. Stolt, Birger Jarls gatan 113 A, 4tr, SE-113 56 Stockholm, Sverige.
Toldinspektør Erling Svane, Hovgårdsvej 3 A, DK-3060 Espergårde, Danmark.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien Heraldiske Studier. Heraldisk Selskabs hjemmeside er på adressen: www.heraldik.org

Heraldisk Selskabs styrelse

Ggl. våbenmaler, stud.mag. Ronny Andersen, Kongensgade 63, 3.tv., DK-6700 Esbjerg, Danmark.
Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark (næstformand).
Afdelingschef, fil.kand. Tom C. Bergroth, PB 675, FIN-20101 Åbo, Finland.
Advokat Hans Cappelen, Olav Vs gate 1, N-0161 Oslo, Norge.
Cand.scient. Steen Clemmensen, Bybækpark 36, DK-3520 Farum, Danmark (sekretær).
Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark (redaktør).
Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller, Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark (kasserer).
Arkitekt Stefan Snæbjörnsson, Heidarlund 7, Box 112, IS-210 Gardabær, Island.
Hovrättsfiskal, jur.kand. Martin Sunnqvist, Hantverkaregatan 9 D, SE-261 51 Landskrona, Sverige.
Antikvar, cand.mag. Allan Tønnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark (formand).
Forskningsassistent, cand.phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark.

